

شهدی از شکرستان هند (بخش سوم)

علی صدرايي خويي*

مقدمه

بالطف و عنایت حضرت باری، جلد اول و دوم از «میراث مشترك ایران و هند» در اسفند ۱۳۹۱، منتشر گردید. در این دو مجلد هزار جلد از نسخه‌های چاپ سنگی و نفیس شبه قاره موجود در کتابخانه بزرگ آیت الله العظمی مرعشی نجفی - معرفی گردید. در این مقاله پنجاه اثر از کتاب‌هایی که در مجلد سوم کتاب یاد شده معرفی خواهد شد، به پیشگاه اهل ادب، معرفی می‌گردد.

پنجاه نمونه دیگر از کتاب‌های چاپ سنگی و نفیس شبه قاره

۱۰۱. نیرنگ عشق معروف به مثنوی غنیمت (ص ۱-۹۲)

از: مولانا محمد اکرم غنیمت کنجاهی (م ۱۱۲۵ ق)

موضوع: ادبیات فارسی، منظومه‌های عرفانی؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: در فهرست مشترک نسخه‌های خطی پاکستان (ج ۸ ص ۱۰۱۷) چنین

معرفی شده:

مثنوی ست بزمی، داستان شاهد و عزیز در بحر مسدس به سال ۱۰۹۶ ق/۱۶۸۵ م

سروده است...

آغاز: «بسمله. حمد باری عزّاسمه.

به نام شاهد نازک خیالان عزیز خاطر آشفته حالان»

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ توضیحات: شرح لغات و اصطلاحات با شماره‌های شاخص در حاشیه تمام صفحه‌ها به زبان فارسی آمده است؛ محل چاپ: هند، کانپور؛ مطبعه: منشی نول کشور؛ تاریخ: ۱۸۷۳ م؛ تعداد صفحه‌ها: ۹۲؛ اندازه: ۲۵.۵×۱۶؛ تعداد سطور: ۱۷. (نسخه ش: ۱۰۰۲/۲).

۱۰۲. قصاید بدر چاچ (دیوان بدر چاچی)

از: بدرالدین چاچی (زنده ۷۴۵ ق)

موضوع: ادبیات فارسی؛ زبان: فارسی منظوم

کتابشناسی: قصائد شاعر است که به «بدر» و «بدر چاچی» تخلص می‌کرد وی از مردم

شهر چاچ ترکستان بوده و در شهر دهلی می‌زیسته است.

آغاز: «بسمله. قصیده در بحر رمل مثنی مقصور و وزنش فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن:

حمد آن سلطان عالم که عالم پرور است آنس او در راه ایمان انس و جان را رهبر است»

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ توضیحات: شرح لغات و اصطلاحات با شماره‌های شاخص در حاشیه تمام صفحه‌ها به زبان؛ محل چاپ: هند، کانپور؛ مطبعه: منشی نول کشور؛ تاریخ: چاپ سوم ۱۲۹۰ ق؛ تعداد صفحه‌ها: ۱۰۹؛ اندازه: ۲۵.۵×۱۶؛ تعداد سطور: ۱۷. (نسخه ش: ۱۰۰۲/۴)

ضمیمه: فرهنگ بدرچاچ

از: مولوی محمد هادی علی اشک

موضوع: ادبیات فارسی، فرهنگ فارسی به فارسی

کتابشناسی: فرهنگی است که مؤلف برای مصطلحات و تشبیهات و استعارات مستعمله در

قصاید بدرچاچ، به ترتیب حروف تهجی نوشته است.

آغاز: «بسمله:

وای نام تو حرز بهر جان ها   لال است به حمد تو زبان ها

... بعد از این برای ارباب فطرت، سخن سنجان بلند طبیعت نیکوروشن است.»

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها

جدول دار و چهارستونی؛ شرح لغات و اصطلاحات با شماره‌های شاخص در حاشیه تمام

صفحه‌ها به زبان فارسی؛ محل چاپ: هند، کانپور؛ مطبعه: منشی نول کشور؛ تاریخ: ۱۸۷۳م؛

تعداد صفحه‌ها: ۱۱؛ اندازه: ۱۶×۲۵،۵؛ تعداد سطور: ۱۷. (نسخه ش: ۱۰۰۳).

۱۰۳. رساله علم حیدری در عقاید سلاطین تیموری (ص ۲-۲۰)

از: محمد حیدر شکوه ابن میرزا محمد کام بخش بهادر ابن مرزا محمد سلیمان شکوه بهادر ابن

ابوالمظفر محمد شاه غازی.

موضوع: اعتقادات، تاریخ؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: مؤلف در مقدمه گوید که اجداد وی از حاکمان دهلی بوده و خود را «شیعی

موروثی محمد حیدر شکوه ابن میرزا محمد کام بخش بهادر ابن مرزا محمد سلیمان شکوه بهادر ابن

ابوالمظفر محمد شاه عالم پادشاه غازی» معرفی نموده است. او می‌گوید که در هنگام اقامتش در

دارالاماره کلکته دستخطی از پادشاه سراج الدین محمد بهادر شاه غازی دریافت نموده مبنی بر

اینکه در خواب دیده که علم از بارگاه حضرت عباس گذرانیده، لذا به نزد پادشاه رفته و شاه به

وی فرمان نصب علم در بارگاه حضرت عباس را صادر می‌کند و او به این کار اقدام می‌نماید.

مؤلف در رساله حاضر گزارش رویای یادشده و عبارت فرمان شاه را در نصب علم و

اقدامات خود را در نصب علم و وصیت نامه‌های اجداد خود را در تعزیه سید الشهداء علیهم‌السلام

آورده و در پایان قصیده‌ای به فارسی از خود با عنوان «مثنوی شوکت حیدری در جواب

کلمات خبیثات خوارج دهلوی» در ۹ صفحه ذکر کرده است.

آغاز: «بسمله. فاتحه کل کلام حمد الملك العلام حمد او تاج تارك سخن است».

ضمیمه: مثنوی شوکت حیدری در جواب کلمات خیثات خوارج دهلوی (ص ۲۱-۲۹)

از: محمد حیدر شکوه بن میرزا محمد کام بخش بهادر ابن مرزا محمد سلیمان شکوه بهادر بن ابوالمظفر محمد شاه غازی

موضوع: ادبیات فارسی، اعتقادات شیعه؛ زبان: فارسی منظوم

کتابشناسی: مثنوی است در حدود دویست بیت در دفاع از شیعه ورد شبّهات وارده از سوی مخالفان.

آغاز: «بسمله. (شعر)

به نام خداوند کون و مکان
پس از حمد نعت حبیب خدا

خدای زمین و خدای زمان
نبیّ الورا اشرف الانبیاء

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ به اهتمام: کپتان مقبول الدوله مرزا محمد مهدی علیخان بهادر قنوسل؛ توضیحات: نسخه موربانه خورده و برخی قسمت های آن ناقص شده و نیاز به ترمیم دارد؛ محل چاپ: هند، کلکته؛ مطبوعه: سلطان المطابع؛ تاریخ: ۱۲۷۰؛ تعداد صفحه ها: ۲۹؛ اندازه: ۲۴،۵×۱۶؛ تعداد سطور: ۲۱. (نسخه ش: ۱۰۰۴).

۱۰۴. گلزار آصفیه (تاریخ آصفجاییان)

از: غلامحسین خان خانزمان خان بن محمد باقرخان دهلوی (م ۱۲۶۰ق)

موضوع: تاریخ؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: تاریخ مفصل قلمرو آصفیه است مشتمل بر مقدمه و چهار باب و خاتمه؛ مقدمه: در ذکر احوال مؤلف؛

باب اول: ذکر سلاطین قطب شاهیه و اماکن و بقاع و بلاد و عمارات شاهی و بنای حیدرآباد؛

باب دوم: احوال سریر آریان دولت آصفیه از روزگار نواب آصف جاه تا ۱۲۵۸ق؛

باب سوم: احوال وزیران و امیران و سرداران و علما و فضلا و منصب داران دربار و فقرا و حکما و خطاطان و حفاظ و شیعیان و سنیان و...؛

باب چهارم: احوال شش صوبه مملکت دکن و ذکر تحایف هر مقام و احوال مقابر و مراسم عزّا؛ خاتمه: در دو فصل (۱. ورود انگلیسیان؛ ۲. ذکر تجار و سرو سرایان و شطرنج بازان و مراسم دیگر). درباره تاریخ تألیف گلزار آصفیه در آخر کتاب چنین آمده است: "امروز که روز پنجشنبه

چهارم ماه جمادی الثانی سنه یکهزار و دو صد و شصت هجری (۱۲۶۰ق) است این تاریخ گلزار آصفیه تصنیف عاصی به خط عاصی به اختتام و انصرام رسید".
نسخه حاضر اول و آخر ناقص است و از ص ۳ شروع و تا ص ۶۴۲ را دارد و نسخه کاملی به ش ۱۰۴۲ موجود است و درش ۱۳۱۱ نسخه کاملی از همین چاپ معرفی خواهد شد.
آغاز کتاب: بسمله. سبحان الله زهی خالقی که مشمت خاک انسان را به حله‌های بوقلمون کمالات بیاراست و خهی صانعی که حیوان را به نطق آشنا ساخته.
آغاز نسخه (صفحه ۳): الله تقدس و تعالی تا بنده‌ای از بندگان خاص خود استنباط فرموده به مرتبه سروری و سرداری نرساند.

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها جدول دار؛ محل چاپ: هند، حیدرآباد؛ مطبعه: مطبع محمدی؛ تاریخ: ۱۳۰۸ق؛ تعداد صفحه‌ها: ۳-۶۴۲ (قبل از ص ۳ و بعد از ص ۶۴۲ تا آخر نسخه ۶۴۸ افتادگی دارد)؛ اندازه: ۲۵×۱۷؛ تعداد سطور: ۱۸. (نسخه ش: ۱۰۰۶).

۱۰۵. موجه کوثری شرح قصیده حمیری (ص ۱-۹۹)

از: سید هادی صاحب شوشتری

موضوع: ادبیات عرب؛ زبان: عربی

کتابشناسی: مؤلف که برادر کوچک مفتی سید عباس شوشتری است و نزد وی درس خوانده، این اثر را برای شرف یابی خدمت سید العلماء سید حسین نگاشته است. این کتاب شرحی است بر قصیده سید ابوهاشم اسمعیل بن محمد بن یزید بن ربیعة الحمیری. او این شرح را در سه بخش تنظیم نموده با این عنوان‌ها:

بخش اول: در شرح زندگانی صاحب قصیده یعنی حمیری؛

بخش دوم: در آنچه وارد شده است از اخبار از ائمه اطهار صلوات الله علیهم در ارزش و برتری

این اشعار؛

بخش سوم: در بحر عروضی قصیده حمیری و زحافات و ارکان آن.

مؤلف این کتاب را در سال ۱۲۶۷ق به پایان رسانده است.

آغاز: «بسمله. الحمد لله الذی کرم الانسان باللسان العربی عمافی الجنان والصلوة علی

محمد مطلع قصیده الاکوان».

نوع خط: نسخ و نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ به اهتمام: مالک مطبع میرزا محمد علی امامی اثنی عشری؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها جدول دار؛ محل چاپ: هند، لکهنو؛ مطبعه: جعفری؛ تاریخ: بعد از تاریخ ۱۲۶۷ ق؛ تعداد صفحه‌ها: ۹۹؛ اندازه: ۲۳×۱۵؛ تعداد سطور: ۱۹.

بعد از اتمام شرح، سه رساله به زبان اردو، چاپ مطبع مقنن دکن، ضمیمه شده، بدین اسامی:

۱. مفتاح الولاية، از مفتی سید محمد عباس شوشتری؛
۲. منظر الکلام، از جناب اسد علی میرزا صاحب؛
۳. محبوب القلوب، از مولوی محمد محی الدین خان. (نسخه ش: ۱۰۰۷).

۱۰۶. انبیه الافعال

از: جمال الدین ابو عبدالله محمد بن عبدالله معروف به ابن مالک
موضوع: ادبیات عرب، صرف و نحو؛ زبان: عربی و فارسی
کتابشناسی: قصیده لامیه‌ای است به عربی در بحر بسیط مثنی، که ابن مالک در آن بنای فعل‌های عربی را بیان نموده است.
آغاز: «بسمله.

الحمد لله لا ابغی به بدلاً حمداً یبلغ من رضوانه الاملا».

نوع خط: نسخ و نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ توضیحات: تصحیح مولوی محمد هادی علی؛ شرح لغات و اصطلاحات با شماره‌های شاخص در حاشیه تمام صفحه‌ها و همچنین در بین سطرها به زبان فارسی از مولوی محمد هادی علی مصحح درج شده است؛ محل چاپ: هند، حیدرآباد دکن؛ مطبعه: محمدی؛ تاریخ: ذی حجه ۱۲۶۱ ق؛ تعداد صفحه‌ها: ۱۶؛ اندازه: ۲۵×۱۶؛ تعداد سطور: ۱۴. (نسخه ش: ۱۰۰۹).

۱۰۷. گلشن سعادت

از: حکیم محمد امین بنی اسرائیلی دبیر نواب سعادت الله خان
موضوع: ادبیات فارسی، منشآت؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: مؤلف که در دستگاه سعادت خان فرمانروای کرناتک (م ۱۱۴۵ ق) منشی و سراینده بوده، نامه‌های رسمی را که از جانب سعادت خان و دیگر صاحب منصبان دستگاه وی

به بزرگان دکن نگاشته، در کتاب حاضر، در سال ۱۱۳۱ق، در چهار فصل، جمع آوری نموده، با این عنوان‌ها:

فصل اول: صحایف نواب سعادت انتساب به بزرگان و عزیزان عالی جناب؛
فصل دوم: رقایم رای عالم آرا (دکهنی رام که نگارنده در خدمتش نیز بوده) به اخیار و احبّاء؛
فصل سوم: مفاوضات خان سراپا فضل (فضل الله خان) و احسان به دربیان و اعزه؛
فصل چهارم: رقعات از جانب خود (نگارنده) بجناب بزرگان قدر دان و دوستان مهربان.
آغاز: «بسمله. انشا حمد و ثنا سزای انشا پردازی است که منشی تقدیرش مجموعه جامعه موجودات را با وجود عدم وجود اسباب تحریر به رنگ صورت آینه صورت پذیر گردانید.»
نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: محمد قاسم سرناب؛ تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ توضیحات: به تصحیح مولوی سید محمد حسین حسینی؛ شرح لغات و اصطلاحات با شماره‌های شاخص در حاشیه بسیاری از صفحه‌ها به زبان فارسی از سید محمد حسین حسینی مصحح؛ از صفحه ۱۷۳ تا پایان نسخه موربانه خورده و ناقص شده و نیاز به ترمیم دارد؛ غلط نامه در پایان نسخه (ص ۱۷۷-۱۸۰)؛ محل چاپ: هند، مدراس؛ مطبعه: کشن راج؛ تاریخ: ۱۲۶۹؛ تعداد صفحه‌ها: ۱۸۰؛ اندازه: ۳۲،۵×۱۵؛ تعداد سطون: ۱۳. (نسخه ش: ۱۰۱۳).

۱۰۸. مجموعه

در این مجموعه سه اثر طبی در متن و حاشیه چاپ شده، بدین مشخصات:

۱. الفاظ الادویه (ص ۱-۲۹۸ متن و ۲۹۸ تا آخر متن و حاشیه)

از: نورالدین محمد عبدالله حکیم عین الملک شیرازی

موضوع: پزشکی؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: رساله‌ای است در تحقیق اسامی و الفاظ داروها، که مؤلف آن را به نام شهاب الدین محمد شاهجهان صاحبقران ثانی در سال ۱۰۳۸ق، در یک مقدمه و نتیجه و خاتمه، تالیف نموده با این عنوان‌ها:

مقدمه: مشتمل بر چهار فائده (۱. علامات تصحیح اعراب، ۲. در بیان علامات زبان هر دیار، ۳. تحقیق طبایع و درجات آن، ۴. بیان مختار و شربت و مصلح بدل و دوا علامات آن)؛
نتیجه: در ذکر الفاظ دوا به طریق ابتث و بیان علامات آن؛
خاتمه: در بیان ادویه سته کثیر المنفعه که در کتب قدما کثیر است ذکر آن‌ها چون پادزهر، مومیایی، چوب چینی، چای، قهوه و تنباکو.

آغاز: «بسمله. هو الله الاحد الصمد که پایه حقیقت بیچونش از دائره دریافت و احاطه شناخت برتر است».

۲. میزان الادویه (حاشیه ص ۱-۲۶۲)

از: تابع محمد ولد شیخ محمد سعید مفتی لکهنو

موضوع: پزشکی؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: رساله مختصری است در پزشکی، با این بخشها:

مقدمه در بیان تعریف درجات و ابدال و مصلح ادویه؛

مقاله اولی: در ۲۹ باب در توضیح ادویه به ترتیب حروف تهجی؛

مقاله ثانیه: در بیان اسامی امراض که در میان مردم غیر معروف است؛

خاتمه کتاب: در بیان اصطلاحات اطباء و مقادیر و موازین طبی.

آغاز: «بسمله. حمد بיעد و سپاس بیقیاس مر حکیمی راسزد که شمع نور حکمت در محفل وجود آدمی افروخته اوست».

۳. فرهنگ نصیری (فرهنگ مخزن الادویه) (حاشیه ص ۲۶۳-۲۹۷)

از: محمد نصیر بن حکیم احمد علی ثانی بو علی (زنده در ۱۲۹۸ق)

موضوع: پزشکی؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: فرهنگی برای الفاظ داروهای که به زبان هندی در کتاب مخزن الادویه وارد شده است. مؤلف آن‌ها را به ترتیب حروف تهجی تنظیم و معنی آن‌ها را به فارسی ذکر نموده است.

آغاز: «بسمله. بدان که در فرهنگ هذا بدین عنوان ترتیب داده‌ام که اول نام دوائی هندی نگاشته‌ام».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده. حسب فرمایش شیخ عبدالعزیز صاحب؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها جدول دار؛ محل چاپ: هند، لکهنو؛ مطبعه: نرهند؛ تاریخ: ذی الحجه ۱۲۶۲ ق؛ تعداد صفحه‌ها: ۳۴۲؛ اندازه: ۲۵،۵×۱۶؛ تعداد سطور: ۲۱. (نسخه ش: ۱۰۱۳).

۱۰۹. نوادر الوصول فی شرح الفصول (شرح فصول اکبری)

از: مفتی محمد سعد الله

موضوع: ادبیات عرب، صرف؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: شرح مزجی مفصلی است بر کتاب فصول اکبری تألیف محمد اکبر اله آبادی،
که قبل از این معرفی شده است.
آغاز: «بسمله. الحمد لله الذی صرف قلوبنا نحو الایمان نور عقولنا بصحیح الاعتقاد و
الاذعان و... اما بعد بنده اجوف الباطن معتل الرای».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: سید محمد عابد علی؛ تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ به اهتمام: سید
محمد عابد علی بن مولوی محمد معشوقعلی؛ حسب فرمایش محمد یوسف صاحب خویش
محمد عبد الحی لکهنو؛ توضیحات: نسخه اسیدی شده، موریانه خورده و بسیاری از
صفحه‌های آن ناقص گشته و نیاز به ترمیم دارد؛ شرح لغات و اصطلاحات با شماره‌های
شاخص در حاشیه بعضی صفحه‌ها به زبان فارسی؛ محل چاپ: هند، لکهنو؛ مطبعه: علوی؛
تاریخ: یکم جولای ۱۸۹۰ ق؛ تعداد صفحه‌ها: ۳۵۲؛ اندازه: ۲۵×۱۶؛ تعداد سطور: ۲۱.
(نسخه ش: ۱۰۱۴).

۱۱۰. مجموعه مفید (۱۹۷ داستان کوتاه)

مترجم: منشی نظام‌الدین

موضوع: ادبیات فارسی، داستان، کتاب درسی؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: مجموعه داستانهای کوتاه (۱۹۷ داستان) که منشی نظام‌الدین در سال
۱۲۶۸ ق از دیگر زبانها ترجمه نموده، و در پایان درده صفحه مرقعاتی در آموزش الفبا و رسم
الخط فارسی بدان ضمیمه نموده است.
آغاز: «بسمله. دوزن برای طفلی منازعت می‌کردند و در این باب گواهی نداشتند هر دو
پیش قاضی رفتند و انصاف خواستند».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: میرزا محمد علی شیرازی معروف به احسن الاخبار؛ تاریخ
کتابت: ۵ جمادی الاول ۱۲۷۶ ق؛ توضیحات: به تصحیح حاج میرزا محمد علی شیرازی؛ تقریظ
و سفارش نامه مبنی بر تایید کتاب از مصحح میرزا محمد علی شیرازی در تاریخ محرم ۱۲۷۱ ق
به زبان فارسی و انگلیسی در پایان نسخه (ص ۱۱-۱۲)؛ غلط نامه در پایان نسخه در ۸ ص؛
نسخه اسیدی و فرسوده شده و بعضی از صفحه‌های آن ناقص گشته و نیاز به ترمیم دارد؛ مهر
چاپی در بعضی از صفحه‌های نسخه دیده می‌شود؛ محل چاپ: هند، پونه؛ مطبعه: ذکر
نشده؛ تعداد صفحه‌ها: ۱۹۰+۱۳+۸؛ اندازه: ۲۴×۱۶؛ تعداد سطور: ۱۹. (نسخه ش: ۱۰۱۶).

۱۱۱. پندنامه بهرامی

از: مولوی عبدالرحیم گورکھپوری متخلص به تمنا

موضوع: ادبیات فارسی، حکمت عملی، اخلاق؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: پند نامه‌ای که مؤلف برای بهرام شاه فرزند سلطان محمد یسین فرزند طیو سلطان فرمانفرمای ممالک دکن نگاشته و به نام وی پندنامه بهرامی نامیده است. مؤلف در این رساله پندهایی کوتاه آورده، بدین ترتیب:

- سخنان جان نواز و بلند، شامل ۱۳۵ پند کوتاه (۱-۵۰)؛

- ابیات جانفروز و شیرین، شامل ابیاتی از شعرای معروف فارسی (ص ۵۱-۵۷)؛

- نکات دلاویز، شامل دوازده داستانهای کوتاه به نظم و نثر (ص ۵۸-۷۹)؛

- اشعار و مثنوی‌هایی در پند و اندرز (ص ۸۰-۹۲).

در دیباچه آمده که مصنف هنگام نوشتن دیباچه کتاب دارفانی را وداع گفته است بنابراین بر اساس اشارت بهرام شاه، عبد الرحمان ولد منشی ثناء الدین بن مولوی محمد صالح، دیباچه‌ای در هشت صفحه به فارسی، نوشته است.

آغاز دیباچه: بسمله. بعد از ادای حمد و ثنای ایزد متعال داور ذوالجلال والافضال.

آغاز پندنامه: بسمله. پندنامه بهرامی؛ سخنان جان نواز و بلند، متضمن پندهای دلپسند و اندرزهای ارجمند؛ جان پدر راستی بگزین و با راستکاران بنشین، زیرا که دروغگو و کج‌باز همیشه زلیل و خوار است.

نوع چاپ: چوبی، نستعلیق؛ محل چاپ: هند، دکن؛ مطبعه: ذکر نشده؛ تاریخ: ذکر نشده؛

تعداد صفحه‌ها: ۸+۹۲؛ اندازه: ۱۶×۲۳؛ تعداد سطور: ۱۶. (نسخه ش: ۱۰۱۷).

۱۱۲. ارض تسعین (احکام ارض)

از: عمدة العلماء سید محمد هادی بن مهدی بن دلدار علی نقوی نصیرآبادی (م ۱۲۷۵ق)

موضوع: اعتقادات، فقه؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: رساله‌ای است در دفاع از دین اسلام و پاسخ به اشکالی مبنی بر آنکه اگر دین اسلام دین جهانی است پس احکام آن مانند نماز و روزه که دایر مدار طلوع و غروب آفتاب است در زمینهایی که طول شب و روز در آن‌ها گاهی به دو ماه می‌رسد و در ارض تسعین (زمین‌هایی که عرض جغرافیایی آن‌ها ۹۰ درجه می‌باشد یعنی قطب جنوب و قطب شمال) طول شبانه روز به شش ماه می‌رسد، چگونه قابل اجراست. (الذریعه ۱/۲۹۲).

در پایان صفحه عنوان و صفحه آخر رساله، عموی مؤلف (سید العلماء سید حسین) تقریظی در تایید کتاب، مورخه ۱۰ جمادی الثانی ۱۲۶۵ ق نوشته است. آغاز: «بسمله. الحمد لله الذی جعل الشمس ضیاء والقمر نوراً وقدره منازل لتعلموا عدد السنین والحساب... ومخفی غماند که در این اوان به واسطه بعضی از دوستان».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ به اهتمام و تصحیح: سید مصطفی؛ توضیحات: به تصحیح سید مصطفی؛ مکتوب صفحه عنوان از سید حسین بن سید دلدار علی نقوی و تقریظی از وی در مدح مؤلف و کتاب؛ محل چاپ: هند، ذکر نشده؛ مطبعه: ذکر نشده؛ تاریخ: ۲۷ جمادی الاول ۱۲۶۵ ق؛ تعداد صفحه‌ها: ۴۶؛ اندازه: ۲۲×۱۴؛ تعداد سطور: ۱۵. (نسخه ش: ۱۰۱۹).

۱۱۳. کلیات نثر غالب

آثار مشهور میرزا اسد الله خان غالب دهلوی (م ۱۲۸۵ ق) در این مجموعه از سوی علی بخش خان بن الهی بخش خان شاگرد غالب جمع آوری شده، بدین ترتیب:

۱. نینج آهنگ (ص ۱-۲۵۴)

۲. مهر نیمروز (ص ۲۵۵-۳۷۶)

۳. دستنبو (ص ۳۷۷-۴۱۱)

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ به اهتمام: قاری عادل ابن ملا رحمت الله؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها جدول دار؛ محل چاپ: هند، لکهنو؛ مطبعه: نول کشور؛ تاریخ: چاپ دوم ۱۲۸۷ ق؛ تعداد صفحه‌ها: ۱۲۰؛ اندازه: ۱۴×۲۲؛ تعداد سطور: ۱۵. (نسخه ش: ۱۰۲۰).

۱۱۴. کنزالانساب معروف به بحر الانساب (بحر الانساب فی تحقیق انساب آل ابوتراب)

از: سید مرتضی رازی ملقب به علم الهدی

موضوع: تاریخ، انساب

زبان: فارسی

کتابشناسی: کتاب معروفی است در نسب سادات. مؤلف در مقدمه گوید: «پس از استقصاء تمام اوراقی چند بلسان تازی موسوم به کنزالانساب منسوب به لوط بن ابی مخنف

بن لوط بن یحیی خزاعی که اکثر وقایع آن را استتساخ از نسخه‌ای که به خط مبارک حضرت صادق آل محمد علیهم السلام و بعضی از آن به خط مبارک حضرت امام حسن عسکری علیه السلام بوده نموده و خود نسخه کننده که لوط بن ابی مخنف است با استقصاء تمام آنچه از انساب و احوال سادات بدست آورده ضمیمه این نسخه قرار داده او را در کتابخانه مسجد اقصی پنهان بود تا در سنه ۳۵۳ ق جناب سید ابوطاهر بن جعفر بن عمران بن موسی بن امام محمد تقی آن را به ولایت خراسان آورده پس از چندی که سید موصوف در سبزوار به جوار حضرت کردگار پیوست او را در مذکور بدست آمد. لهذا ترجمه آن را اساس قرار داده و خود نیز بعضی آثار و حالات و گزارشات هر یک از امامزادگان و انساب سادات را مفصلاً مشروحا از کتب معتبره این فن و نسخ متعدده و مشایخ این صنف جمع نموده با بعضی تصرفات که به نظر اصوب و درست می آمد افزوده به نگارش آن ابتدا نموده و نامیدم آن را به بحر الانساب فی تحقیق انساب آل بو تراب».

این کتاب فاقد فصل و ابواب است و مؤلف انساب را از حضرت نوح شروع نموده و به ترتیب به حضرت پیامبر رسانده و بعد زوجات و فرزندان حضرت پیامبر صلی الله علیه و آله و فرزندان ابوطالب و فرزندان علی علیه السلام را ذکر نموده و ادامه تا آخر کتاب احوال و اولاد دوازده امام را، از امام حسن علیه السلام تا امام حسن عسکری علیه السلام به ترتیب، بیان نموده است.

در صفحه عنوان نام کتاب کنز الانساب معروف به بحر الانساب چاپ شده، که با مقدمه متفاوت است.

آغاز: بسم الله الحمد لله خالق البرایا والشکر لواهر العطايا والصلوة والسلام علی النبی و الوصی و البتول.

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: سید علی شیرازی؛ تاریخ کتابت: ۲۰ ربیع الثانی ۱۳۱۶ ق؛ به اهتمام: میرزا محمد ملک الکتاب؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها جدول دار؛ محل چاپ: هند، بمبئی؛ مطبعه: دات پرساد پریس؛ تاریخ: ۱۳۱۶ ق. تعداد صفحه‌ها: ۱۲۸؛ اندازه: ۱۴×۲۲؛ تعداد سطور: ۲۲. (نسخه ش: ۱۰۲۳).

(شماره: ۱۰۲۵)

۱۱۵. جواهر الزواهر

از: میرزا حسین ریشه‌ری الاصل و اهرمی المولد البوشهری المسکن متخلص به معتقد (متولد ۱۲۵۳ ق)

موضوع: مراثی

زبان: فارسی منظوم

کتابشناسی: مقتل منظومی است دررثای اهل بیت علیهم السلام خصوصاً مراثی حضرت سیدالشهداء. در خاتمه الطبع که به قلم محمد علی بن احمد متخلص به نهانی تحریر شده، شرح حال کوتاهی از مؤلف آورده و متذکر شده که وی متولد سال ۱۲۵۳ ق (سال اختراع تلگراف) است و الان که ۵۵ سال دارد تمامی عمرش را صرف سرودن اشعار رثای اهل بیت علیهم السلام نموده و قریب شش هزار بیت است. او دو اثر دیگر از وی یکی *دلائل الظهور و علائم الحضور* به زبان عربی؛ و دیگری *مجموعه اللطایف* که بر طریق کشکول و خزان تصنیف نموده، یاد کرده است.

نسخه حاضر از آغاز افتادگی دارد و از ص ۵ شروع می شود.

برخی عنوان های این منظومه چنین است:

مؤلف در آغاز آن در ضمن مناقب امیرالمومنین علیه السلام، قحط و غلا سنه ۱۲۸۷ ق و اوضاع ایران را در آن دوره در پنج صفحه بیان نموده است.

آغاز نسخه (ص ۵):

درید از هم صف صفین زمین از خون اهل کین

ز تیغش شد چنان رنگین که تا محشر بود حمرا

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ توضیحات: تمامی صفحه ها جدول دار؛ خاتمه الطبع به قلم محمد علی بن احمد متخلص به نهانی به فارسی؛ محل چاپ: ذکر نشده. مطبعه: ذکر نشده؛ تاریخ: ۱۳۰۹ ق؛ تعداد صفحه ها: ۸۰؛ اندازه: ۲۲×۱۴؛ تعداد سطون: ۱۹. (نسخه ش: ۱۰۲۵).

(شماره: ۱۰۲۷)

۱۱۶. نور الابصار فی فضیلت الاحمد المختار والائمة الطهار

از: سید مهدی یزدی ساکن نجف اشرف

موضوع: اعتقادات و فضائل اهل بیت علیهم السلام

زبان: فارسی

کتابشناسی: کتاب مفصلی است در معجزات چهارده معصوم، که مؤلف در یک مقدمه (در مجملی از توحید و عدل و نبوت و امامت) و چهارده باب، هر باب در بیان معجزات یک معصوم و یک خاتمه در معاد و احوالات دوزخ و بهشت، آن را تنظیم نموده است.

آغاز: «بسمله. الحمد لله الذي جعل نبينا اشرف الانبياء والمرسلين واختاره للنبوۃ و كان».
 نوع خط: نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها
 جدول دار؛ صفحه اول کتیبه با سرلوح با نقش گل و بوته داخل آن؛ محل چاپ: ذکر نشده،
 ذکر نشده؛ مطبعه: ذکر نشده؛ تاریخ: ذکر نشده. تعداد صفحه‌ها: ۲۸۹؛ اندازه: ۲۳×۱۳؛ تعداد
 سطور: ۲۲. (نسخه ش: ۱۰۲۷).

(شماره: ۱۰۲۹)

۱۱۷. دیوان آزاد بلگرامی

از: سید غلام علی حسینی واسطی بلگرامی متخلص به آزاد

موضوع: ادبیات عرب

زبان: عربی منظوم

کتابشناسی: دیوان اشعار آزاد بلگرامی که به حسان الهند لقب گرفته است. این نسخه
 دارای سه دیوان (دیوان اول و دوم هر دو در روز جمعه ۱۹ ربیع الاول ۱۱۸۷ ق در حیدرآباد
 پایان یافته) وی است که هر یک صفحه شمار جداگانه دارد.

دیوان اول در دو بخش است بخش اول قصائد در مدح نبی ﷺ، بخش دوم قصائدی که
 مدح اساتیدش گفته. دیوان دوم شامل غزلیا عربی وی است در موضوعات مختلف از جمله مدح
 نبی ﷺ، دیوان سوم نیز شامل قصائد وی است که بخش عمده آن در مدح نبی ﷺ می باشد.
 آغاز دیوان اول: بسمله.

لمحت الی بعینها الکحلا   فرضت طول العمر بالسوداء

آغاز دیوان دوم: بسمله. قال ممتدحا النبی ﷺ:

عطف القنیص علی جوی الورقا   سوی لها قفصا من الطرفاء

آغاز دیوان سوم: بسمله. الادیوان الثالث لحسان الهند مولانا... قال ممتدحا النبی ﷺ فی
 ذی الحجة سنة ست وثمانین و مائة و الف:

عطر النسیم سری من الوعاء   و افادنی بشری من الحساء

نوع خط: نسخ؛ کاتب: ذکر نشده. تاریخ کتابت: ۱۲۶۷ ق؛ توضیحات: در آخر دیوان دوم
 اعلان انتشار کتاب قیسات سید محمد باقر داماد همراه با رساله حدود قدم و رساله تفسیر قل
 هو الله احد و رساله مشکلات فنون با قیمت پنج روپیه؛ محل چاپ: هند، حیدرآباد دکن؛ مطبعه:

کنزالعلوم؛ تاریخ: ۱۲۶۷ق؛ تعداد صفحه‌ها: ۶۱+۶۰+۳۸؛ اندازه: ۲۱×۱۴؛ تعداد سطور: ۱۸.
(نسخه ش: ۱۰۲۹).

۱۱۸. وفاة امیر المؤمنین

از: شیخ علی نجل شیخ محمد آل سیف الخطی

موضوع: تاریخ

زبان: عربی

کتابشناسی: مؤلف در مقدمه گوید که به دو کتاب در وفات علی علیه السلام واقف شدم ولی یکی با این که کتاب خوبی بود طولانی بود و دومی در وصف قطام و شیبب بیش از حد مبالغه نموده بود، لذا این کتاب را از آند و انتخاب و در اثناء منشأتی از خود افزوده است. این رساله فاقد فصل و باب بوده و در آن احوال و زندگانی علی علیه السلام و بعد از آن حضرت امام حسن علیه السلام ذکر شده است.

آغاز: بسم الله المحمود بعموم الاحوال المشكور و مجزئیل النعم و النوال المنتزه.

نوع خط: نسخ؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ به اهتمام: حاج شیخ علی محلاتی حائری؛ به فرمایش حسن بن حاج محمد حسن بن حمود نخلای بجرانی؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها جدول دار با حواشی محرر؛ در ص ۱۴۴ ده عنوان از کتابهای شیعه که در بمبئی در کتابفروشی شیخ علی محلاتی موجود بوده، ذکر شده است؛ محل چاپ: هند، بمبئی؛ مطبعه: گلزار حسنی؛ تاریخ: ذکر نشده. تعداد صفحه‌ها: ۱۴۴؛ اندازه: ۲۲×۱۴؛ تعداد سطور: ۲۴.
(نسخه ش: ۱۰۳۳).

۱۱۹. مجموعه

۱. طرد المعاندین (۵۶ ص)

از: سید العلماء سید حسین بن دلدار علی نقوی (قرن ۱۳ق)

موضوع: اعتقادات شیعه؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: رساله کوتاهی است در ولای ائمه طاهرین و اثبات جواز لعن معاندان دین و فساق متظاهرين و منافقين. مؤلف در این رساله جواز لعن برفساق و فجره را، در مقابل دهلوی صاحب التحفه اثنتی عشریه که لعن بر آن‌ها را جایز نمی‌داند، اثبات نموده است.

آغاز: «بسمله. الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيد اصفیائه الاکرمین... اما بعد این رساله ایست مشتمل بر ولای ائمه طاهرین... و مسمی گرانیدم آن را برسالة طرد المعاندين للدين عن رحمة رب العالمين».

۲. ارض تسعین (احکام ارض) (۴۵ ص)

از: سید محمد هادی بن مهدی بن دلدار علی نقوی نصیرآبادی

موضوع: اعتقادات، فقه؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: همان کتاب شماره (۱۰۱۹) و همان چاپ است ولی در نسخه حاضر تقریظ

عمومی مؤلف، سید العلماء سید حسین در اول کتاب آمده است.

نوع خط: نسخ و نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده. به اهتمام و تصحیح: سید

مصطفی صاحب؛ توضیحات: صفحه عنوان رساله اول به قلم سید علی نقی نقوی فرزند

مؤلف؛ محل چاپ: هند، لکهنو؛ مطبعه: ذکر نشده؛ تاریخ: یکشنبه ۱۷ رجب ۱۲۶۵ ق؛ تعداد

صفحه ها: ۴۵+۵۶؛ اندازه: ۲۳×۱۲؛ تعداد سطور: ۱۵. (نسخه ش: ۱۰۳۳).

۱۲۰. من تاریخ الحركات الفكرية فی الاسلام (الجزء الاول)

از: بندلی جوزی استاد فی جامعه باکو و دکتر فی الآداب العربية

موضوع: علوم سیاست، جامعه شناسی؛ زبان: عربی

کتابشناسی: مؤلف که از روشنفکران عرب بوده و تحت تاثیر اندیشه های غربی است در

این کتاب به بررسی علل و آثار قیامهایی که علیه خلفا صورت گرفته، پرداخته است. او کتابش

را در یک مقدمه و پنج فصل و یک خاتمه قرار داده، با این عنوان ها:

المقدمة: وحدة نوامیس الاجتماعية؛

الفصل الاول: اسس الاسلام الاقتصادية؛

الفصل دوم: الامبراطورية العربية والامم المغلوبة؛

الفصل الثالث: حركة بابك و تعاليمه الاشتراكية؛

الفصل الرابعة: الاسماعيلية؛

الفصل الخامس: القرامطة؛

الخاتمة: ظهور الاثرک و المغول وغيره.

در عنوان کتاب مؤلف استاد دانشگاه باکو و دارای مدرک دکتر در ادبیات عرب معرفی شده است.

آغاز: «الفصل الاول. اسس الاسلاميه الاقتصادية. ان القول بان الاسلام فكرة دينية محضة وان ظهوره وتغلبه على وثنية».

نوع چاپ: سربی؛ محل چاپ: عثمانی، بیت المقدس؛ مطبعه: القدس؛ تاریخ: ۱۹۲۸ م؛ تعداد صفحه‌ها: ۱۸۲؛ اندازه: ۲۳×۱۵؛ تعداد سطور: ۲۱. (نسخه ش: ۱۰۳۴).

۱۲۱. ریاض العرفان فی حقیقت انسان [معروف به کتاب آدمیت]

از: میرزا محمد ملک الکتاب شیرازی

موضوع: اعتقادات شیعه، عرفان؛ زبان: فارسی نثر آمیخته به نظم

کتابشناسی: کتاب مفصلی است که مؤلف از کلام و آثار فلاسفه و عرفا جمع آوری نموده و در یک مقدمه و نه باب و یک خاتمه قرار داده و آن را به نام نواب محمد حامد علی خان بهادر فرمان فرمای خطه رامپور تالیف نموده است.

او در مقدمه نام کتابش را ریاض العرفان فی معرفة خالق الانس و الجان ذکر کرده ولی در صفحه عنوان نام آن «کتاب مستطاب حدیقة البیان و جواهر ایقان موسوم به ریاض العرفان فی حقیقت انسان معروف به محیط معرفت و موصوف به کتاب آدمیت» چاپ شده است. عنوان باب‌های آن چنین است:

مقدمه: در حکمت آفرینش و خلقت وجود انسانی و سبب اختصاص وی به تکلیف ربانی؛

باب اول: در معرفت خود شناسی و واقف گشتن بر سر من عرف نفسه و پس واصل و واقف شدن معرفت باری تعالی؛

باب دوم: در معرفت آفرینش تن و عجایباتی که حکیم علی اطلاق در آن به ودیعت نهاده؛

باب سیم: در معرفت بعضی فضائل انسانی و کمالات نفسانی که باعث علو و شرف نفس است؛

باب چهارم: در معرفت صفات رزیه که باصطلاح عرفا آن را اخلاق ذمیه گویند؛

باب پنجم: در معرفت ترتیب اکتساب فضایل و مراتب سعادات نفسانی و معالجت نفس مریض به مرض اخلاق رزیه است؛

باب ششم: در معرفت خداشناسی به دلایل و آثار قدرت او که در آفاق و انفس آفریده؛

باب هفتم: در معرفت اسماء و صفات حق تعالی و فرق بین اسم و صفت؛

باب هشتم: در معرفت صفت عدالت حضرت باری تعالی و لزوم فرستادن پیغمبران و اوصیاء در نظام امر عالم؛

باب نهم: در معرفت امر دین به طریق آیین حضرت خاتم و طریق بندگی و معرفت عاقبت و آخرت؛

خاتمه: در هر مقال و خاتمه خطاب.

آغاز: «بسمله. الحمد لله الذي خلق الارواح فجعلها من عالم امره و اودع فيها ما تحارفه ابصار اولی ابصار من غوامض سره».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: میرزا علی شیرازی؛ تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ به اهتمام: میرزا محمد ملک الکتاب شیرازی المخاطب بجان صاحب من طرف دولت فخریه انگلیس در بمبئی؛ توضیحات: مهر فارسی و انگلیسی میرزا محمد خان ملک الکتاب در برگه های پایانی نسخه چاپ شده است؛ محل چاپ: هند، بمبئی؛ مطبعه: مطبع کل حسنی؛ تاریخ: ۱۰ ذی حجة الحرام ۱۳۲۶؛ تعداد صفحه ها: ۱۷۰؛ اندازه: ۲۲×۱۴؛ تعداد سطور: ۲۳. (نسخه ش: ۱۰۳۵).

۱۲۲. الصواعق الالهيه في الردّ على الوهابيه

از: شیخ سلیمان بن عبدالوهاب نجدی

مصصح: محمد بهاء الدین

موضوع: ردّ وهابیت؛ زبان: عربی

کتابشناسی: مؤلف که برادر محمد بن عبد الوهاب بنیانگذار طریقه وهابیت بوده این کتاب را در ردّ اعتقادات محمد بن عبدالوهاب برادر خویش نوشته است.

آغاز: «بسمله. الحمد لله رب العالمين و اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له و اشهد ان محمدا عبده ورسوله ارسله».

نوع چاپ: سربی؛ بانیان طبع: سید عبدالرزاق افندی نقشبندی قادری مجددی و سید محمود افندی نقشبندی خالدی؛ زیر نظر سید محمد رشید مالک مطبعه نخبه الاخبار؛ توضیحات: تمامی صفحه ها جدول دار؛ صفحه اول کتیبه با سرلوح؛ محل چاپ: هند، بمبئی؛ مطبعه: نخبه الاخبار؛ تاریخ: ذی الحجه ۱۳۰۶ ق؛ تعداد صفحه ها: ۶۴؛ اندازه: ۲۲×۱۵؛ تعداد سطور: ۲۷. (نسخه ش: ۱۰۳۶).

۱۲۳. شرح سلم العلوم [حمد الله]

از: مولوی حمد الله بن شکر الله شیعی سندیلویی (۱۱۶۰ ق)

موضوع: منطق؛ زبان: عربی

کتابشناسی: سلم العلوم کتاب معروفی در منطق است که محب الله بهاری (قرن ۱۲ق) آن را تألیف نموده است. بر این کتاب شروح متعددی نوشته شده که از جمله شروح معروف آن، شرح حمدالله بن شکرالله شیعی سندیلویی است که به نام حمدالله معروف شده است.

در حاشیه این شرح، حاشیه بر آن با عنوان الانتباه لحل حمدالله یا الانتباه المزيلة للغواشی درج گردیده است.

آغاز: «بسمله. التصديقات الحكم منه اجمالی وهو انكشاف الاتحاد بين الامرین دفعة واحدة ومنه تفصیلی وهو المنطقی الذی یستدعی صوراً متعدّدة مفصلة».

ضمیمه: الانتباه لحل حمدالله

از: الشیخ الهی بخش فیض آبادی (م ۱۲۰۶ق)

موضوع: منطق؛ زبان: عربی

کتابشناسی: حاشیه‌هایی متعددی است که مؤلف از شروح سلم العلوم و حواشی متعدد بر شروح آن‌ها انتخاب و با قرار دادن رموزی بر آن‌ها نقل نموده است.

دیباچه‌ای در ظهر صفحه عنوان از محمد عبدالرحمن در معرفی کتاب آمده و در آن فهرست شروح و حواشی که در کتاب الانتباه المزيلة للغواشی با علامت رمز درج شده آمده، که عبارتند از:

۱. شرح السلم لبحر العلوم مولوی عبد العلی «بحر»؛
۲. شرح السلم للعارف بالحق مولوی عبدالحق «عارف»؛
۳. مرآة الشروح للمولوی مبین «مرش»؛
۴. معراج الفهوم للمولوی محمد علی الجونفوری «معرف»؛
۵. شرح السلم للقاضی المبارک الجوفاموی «ضی»؛
۶. شرح السلم للمولوی احمد علی السندیلی «احمد علی»؛
۷. حاشیه عمادیه للمولوی عماد الدین اللبسکنی «عم»؛
۸. التوضیحات لمولانا عبد الحکیم للکهنوی «تو عبد عب»؛
۹. حاشیه شریفیه لحکیم شریف خان الدهلوی «شر»؛
۱۰. حاشیه اسدیة للمولوی اسد الله الفنجابی «اسد»؛
۱۱. حاشیه رکنیه لابی برکات المولوی ترابعلی «کن ابو»؛

۱۲. تعلیقات للمولوی حیدر علی ابن الشارح «ابن الشارح»؛
  ۱۳. تعلیقات للمولوی السید قائم علی «قائم»؛
  ۱۴. تعلیقات للمولوی غلام یحیی البهاری «یحیی»؛
  ۱۵. تعلیقات للمولوی باب الله الجونفوری «باب الله»؛
  ۱۶. تعلیقات للمولوی نور الحق الرام فوری «نور الحق»؛
  ۱۷. تعلیقات للمولوی سراج الحق الرام فوری «سراج الحق»؛
  ۱۸. تعلیقات للمولوی عالم السندیلی «عالم»؛
  ۱۹. حاشیة للمولوی دلدار علی المجتهد غفران مآب «غفر»؛
  ۲۰. تقاریر فائقه للمولوی غلام حسین «غلام حسین»؛
  ۲۱. تقریرات رائقه للمولوی جعفر علی الکسمندی «جعفر علی»؛
  ۲۲. حاشیة للمولوی السید اعظم علی «اعظم».
- آغاز: «قوله التصدیقات لما فرغ عن التصورات واحكامها اراد».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ توضیحات: به تصحیح مولوی الهی بخش فیض آبادی؛ کتاب حاضر به موجب قانون بیستم سال ۱۸۴۷ رجستری گردیده است؛ مهر ناشر با سجع «محمد عبدالرحمن خان بن محمد روشن خان حنفی» به همراه دستخط و توشیح وی در آخر نسخه چاپ شده است؛ محل چاپ: هند، کانپور؛ مطبعه: مصطفایی؛ تاریخ: ۱۲۷۱ ق؛ تعداد صفحه‌ها: ۲۸۲؛ اندازه: ۲۷×۱۸؛ تعداد سطور: ۱۵. (نسخه ش: ۱۰۳۷).

۱۲۴. فرهنگ انگلیسی به فارسی

از: لرد ویلیام.

موضوع: لغت نامه؛ زبان: انگلیسی به فارسی

کتابشناسی: فرهنگ انگلیسی به فارسی است که به صورت موضوعی در دو بخش (۱) اسما، ۲. افعال) تدوین گردیده و در سال ۱۸۰۰م در کلکته به چاپ رسیده است. در صفحه عنوان انگلیسی آن چنین است:

VOCABULARY English or Persian

مآخذی که در تدوین این فرهنگ مورد استفاده قرار گرفته عبارتند از: صحاح الادویه، صراح، قاموس، رساله لغات معرب، بحر الجواهر، منتخب اللغات، برهان قاطع.

نوع چاپ: سربی و چوبی؛ توضیحات: صفحه شمار کتاب مطابق با کتاب های انگلیسی از چپ به راست مرتب گشته است؛ ظاهراً بخش مربوط به تلفظ واژگان انگلیسی دست نویس باشد؛ محل چاپ: هند، کلکته؛ مطبعه: کلکته؛ تاریخ: ۱۸۰۰ م؛ جلد: تیماج مشکی، ضربی جدول دار؛ تعداد صفحه ها: ۱۷۰+۹؛ اندازه: ۲۰×۲۷؛ تعداد سطور: ۱۸ دستونی. (نسخه ش: ۱۰۳۹).

۱۲۵. مجموعه

در این کتاب در متن صفحه ها منظومه یوسف و زلیخای حبیبی و در حاشیه تفسیر سوره یوسف به چاپ رسیده با این مشخصات:

۱. احسن القصص مشهور به یوسف زلیخا حبیبی (متن)

از: محمد حبیب الله صاحب متخلص به حبیبی مقیم کودامن کابل

موضوع: ادبیات فارسی، منظومه ها؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: سراینده که به «حبیبی» تخلص می کند از شاعران روزگار اورنگ بوده و سال ۱۰۸۷ق این منظومه را در عشق زلیخا به یوسف سروده است. این منظومه در حدود ۵۵۰۰ بیت است و شاعر در مقدمه ضمن مدح اورنگ زیب در بیان آثار خود گوید:

پس از عشق زلیخا خامه راقم (؟)

به دوم طبع راسازم شکرریز ز شیرین نکته ی فرهاد و پرویز

به سیوم نطق خواهد گشت گویا ز عشق لیلی و مجنون شیدا

به چهارم از دلیرانی (دلورانی) خضرخان بگویم قصه های وصل و هجران

به پنجم قصه از شاه و درویش بگویم گر حیاتی باشدم پیش

به ششم از ایاز و محمود بگویم طبعم ار قادر توان بود

به هفتم قصه از مهر و از ماه بگویم گر نباشد عمر کوتاه

به هشتم گویم از جمشید و خورشید اگر از زندگانی باشد امید

نهم بر روضه ارباب مثنی که باشد نسخه ای از هشت گلشن

(فهرست مشترک پاکستان: ج ۷، ص ۹۳۳)

بعد از اتمام منظومه خاتمه الطبع به قلم محمد صادق تاجر کتب جلال آبادی در (ص ۳۲۲- ۳۲۸) به نظم نثر آمده، و وی متذکر شده که منظومه را تصحیح و آماده چاپ نموده است.

آغاز: «بسمله. حمد باری تعالی:

خداوندا به عشقم آشنا کن سرم را در ره مهر و وفا کن»

۲. تفسیر سورہ یوسف عَلَيْهِ السَّلَامُ (حاشیہ)

از: ناشناخته

موضوع: تفسیر؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: تفسیر کوتاهی است به فارسی که در حاشیہ نسخه به چاپ رسیده است. نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: غلام محیی الدین چشتی صابری مرتیکی تحصیل وزیر آباد ضلع گوجرنوالہ؛ به اهتمام: به اجازت ملا محمد صادق تاجر کتب بازار قصہ خوانی شهر پشاور؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها جدول دار و دوستونی؛ نسخه حاضر چاپ دوم از این کتاب در تیراژ ۱۰۰۰ نسخه می باشد؛ کتاب به موجب قانون بیستم سال ۱۸۴۷ رجستری شده است؛ محل چاپ: پاکستان، انارکلی لاهور؛ مطبعه: نامی؛ تاریخ: ۱۳۳۹؛ تعداد صفحه‌ها: ۳۲۸؛ اندازه: ۲۷×۱۹؛ تعداد سطور: ۲۱. (نسخه ش: ۱۰۴۰).

۱۲۶. سنن الهدی فی متابعة المصطفی عَلَيْهِ السَّلَامُ

از: عبد النبی بن احمد بن عبد القدوس حنفی نعمانی (قرن ۱۴ ق)

موضوع: اعتقادات، ادعیه، آداب و مناسک حج و زیارت النبی عَلَيْهِ السَّلَامُ؛ زبان: عربی

کتابشناسی: کتاب مفصلی است در آداب و سنن و ادعیه که مؤلف هنگامی که ساکن حرمین (مدینه و مکه) بود از کتابهای حدیث اهل سنت با حذف سند جمع آوردی و دریک مقدمه و سه قسم و هر قسم در ابوابی و فصلهایی، تنظیم نموده، با این عنوان‌ها:

مقدمه: فی الاخلاص و حسن النية فی جميع الاحوال الظاهرة و الخفية؛

القسم الاول: فیما يجب علينا من حقوقه صلى الله عليه وسلم وفيه ابواب (چهار باب)؛

القسم الثاني: فی بیان وظائفه صلى الله عليه وسلم من الطاعات و العبادات و ما ورد منه

من الاذکار و التسيحات و ما يتعوذ به من الادعية و المعوذات وفيه ابواب؛

القسم الثالث: فی بیان عاداته و سيره و آدابه عَلَيْهِ السَّلَامُ به ترتيب حروف معجم؛

آغاز: «بسملة. نحمده و نسلّم كثيراً كثيراً و به نستعين. قال المؤلف الفقير كثير التقصير خادم

العلم الشريف الربّاني».

نوع خط: نسخ؛ کاتب: سید ظهور شاه سیالکوتی فرزند چراغشاه؛ تاریخ کتابت: ذکر

نشده؛ به اهتمام: سید عبدالسلام؛ توضیحات: تاریخ طبع پایان نسخه از غلامحسین صاحب

فرزند حکیم نور احمد صاحب (ص ۶۱۹-۶۲۰)؛ کتاب به موجب قانون بیستم سال ۱۸۴۷

رجستری شده؛ شرح لغات و اصطلاحات با شماره‌های شاخص در ذیل معدودی از صفحه‌ها به زبان عربی؛ محل چاپ: هند، دهلی؛ مطبعه: فاروقی؛ تاریخ: ۱۳۲۵ ق؛ تعداد صفحه‌ها: ۶۲۰؛ اندازه: ۲۷×۱۷؛ تعداد سطون: ۳۰. (نسخه ش: ۱۰۴۱).

۱۲۷. حرز الامان من فتن آخر الزمان

از: علی بن حسین واعظ کاشفی (۹۳۹ ق)

موضوع: اعتقادات؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: کتاب معروفی است در ادعیه و احراز، شامل چند مقاله و چند باب، با این

عنوان‌ها:

مقاله اول: در بیان صفات و خواص حروف و ذکر شرایط و آداب عامه و خاصه مشتمل بر

پنج باب؛

مقاله ثانیه: در خواص و آثار حروف ثمانیه و عشرون مشتمل بر پنج باب؛

مقاله ثالثه: در خواص اسمای حسنی الهی مشتمل بر پنج باب؛

مقاله رابعه: در خواص آیات قرآنی مشتمل بر پنج باب؛

مقاله خامسه: در خواص سور قرآنی مشتمل بر پنج باب.

آغاز: «بسمله. الحمد لله الذی انزل الكتاب مشتملاً علی غرائب خواص حروفه و کلماته

و محتویاً».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ به اهتمام: محمد علی بخش خان؛

حسب فرمایش شیخ غلام رسول کشمیری؛ توضیحات: نسخه حاضر چاپ نخست این

کتاب است؛ کتاب به موجب قانون بیستم سال ۱۷۴۷ رجستری گردیده است؛ مهر مطبع

علوی محمد علی بخش خان دارای تاریخ ۱۲۷۷ در پایان نسخ چاپ شده است؛ محل چاپ:

هند، لکهنو؛ مطبعه: علوی متعلق به محمد علی بخش خان؛ تاریخ: ۲۵ رمضان ۱۲۹۰ ق مطابق با

نوامبر ۱۸۷۳ م؛ تعداد صفحه‌ها: ۲۹۲؛ اندازه: ۲۷×۱۷؛ تعداد سطون: ۲۵. (نسخه ش: ۱۰۴۵).

۱۲۸. موجز القانون

از ابن نفیس علاء الدین علی بن ابی حزم قرشی (م ۶۸۷ ق)

موضوع: پزشکی؛ زبان: عربی

کتابشناسی: کتاب معروفی است در طب و پزشکی. مؤلف کتابش را در چهار فن قرار داده، با این عنوان‌ها:

الفن الاول: فی قواعد جزئی الطب اعنی علمیه و عملیه بقول الکلی؛

الفن الثانی: فی الادویة و الاغذیة المفردة و المركبة؛

الفن الثالث فی الامراض المختصة بعضو و اسبابها و علاماتها؛

الفن الرابع: فی الامراض التي لا یختص بعضو دون عضو آخر.

آغاز: «بسمله. الحمد لله رب العالمین و الصلوة و السلام علی نبیه محمد و آله اجمعین. اما بعد فقال الشیخ الامام الحبر الکامل علاء الدین علی ابن احزم القرشی».

نوع خط: نسخ و نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ به اهتمام: قطب الدین احمد؛ توضیحات: به تصحیح محمد عبدالغنی شاگرد مولوی عبدالعزیز؛ شرح لغات و اصطلاحات با شماره‌های شاخص در حاشیه تمامی صفحه‌ها به زبان عربی از مصحح محمد عبدالغنی؛ محل چاپ: هند، لکهنو؛ مطبعه: نامی تحت اداره قطب الدین احمد لکهنوی؛ تاریخ: ۱۳۱۱ ق مطابق با ۱۸۹۳ م؛ تعداد صفحه‌ها: ۲۳۴؛ اندازه: ۲۷×۱۷؛ تعداد سطون: ۲۱. (نسخه ش: ۱۰۴۵).

۱۲۹. انوار سهیلی

از: حسین بن علی واعظ کاشفی هروی (م ۹۱۰ ق)

موضوع: ادبیات فارسی، داستانها؛ زبان: فارسی

این نسخه چاپ سربی مدارس است که در سال ۱۲۴۲ ق، از روی چاپ کلکته سال ۱۲۳۱ ق، به تصحیح غلام اشرف و به اعانت مولوی تراب علی صاحب قبله و مولوی حسن علی صاحب قبله در دارالطبع کالج در عهد حکومت نواب میجر جنرل گورنر سرتامس منرو بهادر طبع شده است.

خاتمة الطبع در دو صفحه به قلم غلام شرم به فارسی در آخر نسخه آمده و در آن اظهار داشته که: در هنگام چاپ در کلکته در سال ۱۲۲۰ ق از اصل سانسکریت کلیله و دمنه خبری نبود تا این که در سال یاد شده صاحب والاربت هنری تامس کولبرک صاحب بهادر که در علم سانسکریت نظیری نداشت از کتب معتبره اهل هند چنان استنباط نمودند که این کتاب در زبان سانسکریت پنچاتانتر نام دارد که بشنوسارمان نام برهنی به نام یکی

از راج‌های هندوستان تصنیف نموده است. و مولانا کاشفی به درخواست امیر کبیر نظام الدین شیخ احمد سلیمان سلمانی سهیلی آن را از کتاب ابوالحسن عبد الله بن المقفع ترجمه کرده، به انوار سهیلی موسوم ساخت.

آغاز: «بسمله. رب یسر و تم بالخیر، حضرت حکیم علی الاطلاق جلت حکمته که وظایف لطائف حمد و ثنایی».

نوع چاپ: سربی؛ به اهتمام: به فرمایش جان کزنگ ماریس صاحب سکرتری کالج مدراس، با اعانت مولوی تراب علی صاحب قبله و مولوی حسن علی صاحب قبله؛ توضیحات: درص ۱ فهرست ابواب کتاب و درس ۲-۴ اغلاط نسخه آمده است؛ درص ۵ که عنوان کتاب است تملك محمد حسنعلی با عبارت: «انعام از کالج یافته ام ۲۴ جولای ۱۸۲۹م محمد حسنعلی» آمده و در پایین صفحه مهردایره‌ای بزرگ اداره شرقیه حیدرآباد دکن با سجع فارسی و انگلیسی آمده است و در بالای مهردو تملك به انگلیسی تحریر شده است.

درص ۱-۳۰ توضیحاتی در لابه لای سطور و حواشی به فارسی بعد از چاپ نوشته است؛ محل چاپ: هند، مدراس؛ مطبعه: دارالطبع کالج؛ تاریخ: ۱۲۴۱ ق مطابق با ۱۸۲۶ م؛ تعداد صفحه‌ها: ۲۳۹؛ اندازه: ۲۷×۱۸؛ تعداد سطور: ۲۵. (نسخه ش: ۱۰۴۶).

۱۳۰. ساقی‌نامه ظهوری

از: ظهوری

موضوع: ادبیات، دیوانها؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: ساقی‌نامه معروفی است که ظهوری آن را به صورت یک دیوان مستقل قرار داده است.

آغاز: «بسمله.

ثناها همه ایزد پاک را   ثریاده طارم تاك را»

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ذکر نشده؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها جدول دار دو ستونی؛ شرح و توضیح لغت‌ها و عبارت‌ها در حاشیه به صورت چلیپایی؛ قطعه‌های در تاریخ طبع کتاب در صفحه آخر آمده است؛ نسخه را موریانه آسیب رسانده است؛ محل چاپ: هند، لکهنو؛ مطبعه: مصطفایی؛ تاریخ: ۲۰ صفر ۱۲۶۳ ق. تعداد صفحه‌ها: ۲۲۴؛ اندازه: ۱۷×۲۶؛ تعداد سطور: ۲۱. (نسخه ش: ۱۰۴۶).

۱۳۱. شرح احدیه بر وقایع محمدیه (شرح وقایع نعمت خان عالی)

از: مولوی عبدالاحد متخلص به رابط لکهنوی (م ۱۲۶۸ق)

موضوع: تاریخ هند؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: شرحی است که مؤلف بر رسالهٔ وقایع نعمت خان عالی نگاشته است. او این شرح را به نام محمد قنبر علی خان بهادر تالیف نموده و این شرح غیر از شرح دیگر همین رساله است که به مائده الفوائد موسوم بوده و درش ۸۷۶ معرفی گردید. اصل رسالهٔ وقایع نیز درش ۶۰۲ شناسانده شده است.

(فهرست مشترک پاکستان: ج ۱۰، ص ۴۷۷).

آغاز: «بسمله. فروغ بخش ظلمت سرشتگان کواکب الفاظ جلوه شعشه مهر منیر حمد رفیع

الشانی است که حصار رفعت».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ذکر نشده؛ حسب فرمایش محبت خان و به اهتمام محمد یعقوب

انصاری؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها جدول دار؛ به تصحیح مولوی عبد العزیز معروف به تفضل

حسین متخلص به عزیز فرزند شارح؛ صفحه آغاز دارای سرلوح و کتیبه؛ خاتمه الطبع درص ۲۷۹؛

غلط نامه در آخر کتاب در ۴ ص؛ محل چاپ: هند، ذکر نشده؛ مطبعه: محمدی؛ تاریخ: ربیع

الآخر ۱۳۰۷ق. تعداد صفحه‌ها: ۲۸۳؛ اندازه: ۱۶×۲۶؛ تعداد سطور: ۱۹. (نسخه ش: ۱۰۵۳).

۱۳۲. شمس التحقیقات فی رد سراج الاغلاط

از: مولوی هادی حسن

موضوع: منطق؛ زبان: عربی

کتابشناسی: محمد سعدالله رساله‌ای در منطق نوشته و مولوی تراب علی ردیه‌ای بر آن

نگاشته ولی ردیه را به نام شاگردش سراج احمد منتشر نموده است. مؤلف در رسالهٔ حاضر در

صدد رد رسالهٔ تراب علی و دفاع از سعدالله است. او متن کتاب تراب علی را با عنوان سراج

الاعلاط، قطعه قطعه آورده و به رد آن پرداخته است.

آغاز: «بسمله. سبحان من علم الانسان سحر البیان واعطاه اللسان ترجمان الجنان والصلوة

والسلام الاتمان».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ذکر نشده؛ حسب فرمایش مولوی شیخ الاسلام؛ توضیحات:

مهر مربع شکلی با نام محمد جعفر خان بهادر در صفحه عنوان؛ غلط نامه کتاب در آخر نسخه در یک صفحه؛ محل چاپ: هند، لکهنو؛ مطبعه: محمدی؛ تاریخ: ۶ جمادی الآخر ۱۲۵۹ ق. تعداد صفحه‌ها: ۲۱؛ اندازه: ۱۷×۲۶؛ تعداد سطور: ۱۹. (نسخه ش: ۱۰۵۴).

۱۳۳. رامائین

مترجم: راجه راجیشور راو بهادر اصغر
موضوع: اعتقادات هندوها؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: کتاب مقدس هندویان است که به فارسی ترجمه شده است. این ترجمه شامل چند دفتر است با این عنوان‌ها:
دفتر اول موسوم به بال کاند؛
دفتر دوم موسوم به اجودهی کاند؛
دفتر سوم موسوم به ارنیه کاند؛
دفتر چهارم موسوم به کشکندها کاند؛
دفتر پنجم موسوم به سندرا کاند؛
دفتر ششم موسوم به لنکا کاند.
آغاز: «سری گنیش آتمه.

بنام خداوند کون و مکان که رامش بود بود نام و رامش جهان»
نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ذکر نشده؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها جدول دار؛ غلط نامه در آخر کتاب؛ محل چاپ: هند، حیدرآباد دکن؛ مطبعه: اختر دکن واقع افضل گنج؛ تاریخ: ۱۳۴۳ ق. تعداد صفحه‌ها: ۸۲؛ اندازه: ۱۶×۲۵،۵۰؛ تعداد سطور: ۲۱. (نسخه ش: ۱۰۵۵).

۱۳۴. مجموعه

چند کتاب درسی در علم صرف و نحو، هر کدام متعلق به یک مطبعه، با این عنوان‌ها:
۱. اصل الاصول فی ابواب النحو و الفصول
از: محمد حسن بریلویی
موضوع: ادبیات عرب، نحو؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: کتاب درسی در علم نحو است مشتمل بر سه باب (۱. تفسیر مفردات، ۲. در

کیفیت اعراب، ۳. در ذکر امور کلیه).

آغاز: «بسمله. حامداً لله سبحانه وشاکراً له ما اعظم سلطانه مصلیا علی رسوله محمد وآله و اصحابه. وبعد چون بر مبتدیان خواندن کتب نحو که اکثر بزبان عربی می باشند متعسر بود».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ذکر نشده؛ توضیحات: جدول حروف مشتبه الصوت مع مخارج در یک صفحه در اول نسخه آمده است؛ تمامی صفحه‌ها جدول دار؛ توضیح عبارت‌ها با شماره شاخص در حاشیه؛ محل چاپ: هند، لکهنو؛ مطبعه: نول کشور؛ تاریخ: ۱۲۵۲ق. تعداد صفحه‌ها: ۷۰؛ اندازه: ۱۵×۲۵،۵۰؛ تعداد سطور: ۱۹

۲. صرف بهائی

از: بهاء الدین محمد بن حسین عاملی، شیخ بهائی (۱۰۳۰ق)

موضوع: ادبیات عرب، صرف؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: رساله کوتاه و معروفی است در علم صرف.

آغاز: «بسمله. بدان اسعدك الله تعالى فی الدارین که کلمات عرب بر سه قسم است».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ذکر نشده؛ حسب فرمایش صاحب منشی گلاب سنگه ایندت؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها جدول دار؛ شرح و توضیح عبارت‌ها در حاشیه کتاب؛ محل چاپ: پاکستان، لاهور؛ مطبعه: سیم پریتنگ؛ تاریخ: ۱۳۱۷ق برابر با ۱۸۹۹م. تعداد صفحه‌ها: ۲۴؛ اندازه: ۱۵×۲۵،۵۰؛ تعداد سطور: ۱۸

۳. زرداری (عثمانیه، قوانین الصرف، قوانین زرداری)

از: فخرالدین زرداری دهلوی (۷۲۸ یا ۷۴۸ق)

موضوع: ادبیات عرب، صرف؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: کتاب معروفی است در صرف عربی که مؤلف آن را برای شاگرد خود سراج‌الدین عثمان نگاشته است. این رساله به عنوان کتاب درسی قرار گرفته و شروحن بر آن نوشته شده است. این رساله فاقد فصول و ابواب بوده، اما در آن عنوان‌های «قانون - قانون» بدون شماره استفاده شده است.

آغاز: «بسمله. الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتقین و الصلوة والسلام علی رسوله وآله و اصحابه اجمعین بدان اسعدك الله فی الدارین که جمله افعال متصرفه و اسماء متمکنه بر چهار نوع است صحیح و مهموز و معتل و مضاعف».

۴. منشعب منظوم (منشعب نیک) (یک صفحه)

از: حافظ محمد بن مبارك الله

موضوع: ادبیات عرب، صرف، ادبیات فارسی، منظومه‌ها؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: منظومه کوتاهی است درسی بیت در اصول قواعد صرف عربی. درباره ناظم
این منظومه به فهرست مشترك پاکستان (۲۶۷۹/۱۳) مراجعه شد.
آغاز: «بسمله.

بعد حمد خدا و نعت رسول   گوش کن از من ظلوم جهول
فعل زآئرو که از حروف اصول   شد مرکب دو نوع شد منقول»

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ذکر نشده؛ توضیحات: مطالب کتاب در حواشی با شماره‌های
شاخص، به نقل از شروح و کتابهای دیگر، تفصیل شرح شده است؛ این کتاب در تیراژ ۱۱۰۰
نسخه چاپ شده است؛ محل چاپ: پاکستان، لاهور؛ مطبعه: وکتوریه پریس؛ تاریخ: ذکر
نشده. تعداد صفحه‌ها: ۳۲؛ اندازه: ۱۵×۲۵،۵۰؛ تعداد سطور: ۱۵. (نسخه ش: ۱۰۵۶).

۱۳۵. مجموعه

مجموعه‌ای است شامل سه کتاب در علم صرف و نحو عربی که هر کدام چاپ جداگانه دارند.

۱. درایة النحو شرح هداية النحو

از: محمد اسحاق صدیقی

موضوع: ادبیات عرب، نحو؛ زبان: عربی

کتابشناسی: شرح مفصل و مزجی بر کتاب الهدایه فی النحو - همان کتاب معروف، که به
عنوان کتاب درسی در نحو قرار گرفته است. - در چاپ حاضر نام شارح و ماتن ذکر نشده ولی
در سایت کتابخانه مرکزی دارالعلوم زاهدان، نام شارح محمد اسحاق صدیقی و نام مؤلف هدایه
ابوحیان محمد بن یوسف (م ۷۵۴ ق)، ذکر شده است.

آغاز: «بسمله. الحمد لله الذي صرف قلوبنا نحو الهداية بكلمة الاسلام و شرح صدورنا
لادراك قواعد علم الاعراب لاصلاح الكلام».

نوع خط: نسخ؛ کاتب: ذکر نشده؛ به اهتمام: محمد عبد الاحد؛ توضیحات: تمامی
صفحه‌ها جدول دار؛ خاتمه الطبع در ص ۲۸۰؛ محل چاپ: هند، دهلی؛ مطبعه: مجتبیایی؛ تاریخ:

اکتبر ۱۸۹۸ م. تعداد صفحه‌ها: ۲۸۰؛ اندازه: ۱۶×۲۵؛ تعداد سطور: ۲۷

۲. الهامیه شرح الهدایة فی النحو

از: ناشناخته

موضوع: ادبیات عرب، نحو؛ زبان: عربی
کتابشناسی: شرح مفصل و مزجی دیگری بر کتاب الهدایه فی النحو است. در سایت
کتابخانه مرکزی دارالعلوم زاهدان، نام شارح فضل رحمن دیری، ذکر شده است.
آغاز: «بسمله. سبحان الذی اسرى بعبده لیلا من المسجد الحرام والصلوة والسلام علی
النبی الذی قامت شریعته».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ذکر نشده؛ به اهتمام: سید محمد معظم؛ توضیحات: تمامی
صفحه‌ها جدول دار؛ محل چاپ: هند، دهلی؛ مطبعه: فاروقی؛ تاریخ: ذکر نشده. تعداد
صفحه‌ها: ۱۶۰؛ اندازه: ۲۵×۱۶؛ تعداد سطور: ۲۴. (نسخه ش: ۱۰۵۸).

۱۳۶. توقیعات کسری (کسروی)

از: میرزا محمد جلال الدین طباطبایی (قرن ۱۱ ق)

موضوع: ادبیات فارسی، منشآت؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: در مقدمه این رساله آمده که انوشیروان به موبدان و دستوران خود امر کرده بود
که دستور کلی ملکی و ملک داری را جمع آوری و در کتابی جمع آوری کنند. او می‌گوید این
کتاب از زبان از لهجه پهلوی و دری به تازی (عربی) ترجمه گردید بود و مؤلف در رساله حاضر،
به درخواست شاهزاده مراد بخش، از عربی به فارسی، ترجمه نموده است. این رساله فاقد فصول و
ابواب بوده و مطالب به صورت کلمات قصار با عنوان‌های «توقیع؛ مرفوع» ذکر شده است.
آغاز: «الحمد لله الذی ربط سلسله نظام العالم بسیاسة ریاسة الانسان و ناط قوی
ریاطه بوثاقة».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ خاتمه الطبع به قلم
خوجه محمد بشیر؛ محل چاپ: هند، لکهنو؛ مطبعه: مطبع حسینی میر حسن رضوی؛ تاریخ:
۱۲۵۹ ق؛ تعداد صفحه‌ها: ۱۵۶؛ اندازه: ۲۵×۱۶؛ تعداد سطور: ۱۶. (نسخه ش: ۱۰۵۹).

۱۳۷. تحفة الاحفاد فی حال الآل و الاجداد

از: ابوالخیر محمد معین کاظمی مشهدی کروی بن سید احمد

موضوع: انساب؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: رساله مختصری است که مؤلف در شرح حال اجداد خود که از مشهد به هندوستان کوچیده و در شهر کراساکن شده‌اند نگاشته است.

او کتابش را در دو مقصد و یک خاتمه تنظیم نموده، و در مقصد اول دربارهٔ محبت و مودت خاندان اهل بیت علیهم‌السلام و فضائل سادات به نظم و نثر سخن گفته و در مقصد دوم احوال اجداد خود از اولین جدش (سید قطب الدین مشهدی) که در زمان عباسیان از مشهد به شهر کراساکن مهاجرت کرده و در آنجا ساکن شده، تا زمان خودش، بیان نموده است. او در آخر ناسب نامه منظومی نیز به فارسی آورده است. عنوان مقصد های کتاب عبارتند از:

مقصد اول: در بیان مودت اهل بیت عفت و طهارت؛

مقصد دوم: در بیان احوال خیریت اشتمال اجداد گرام؛

خاتمه: در وصیت به دوستی آل عبا.

او تالیف این رساله را در ۲۰ ربیع الاول ۱۲۸۱ ق در لکهنو به پایان رسانده است.

آغاز: «بسمله. شکر و سپاس نامحدود خالقی را سزد که نوع انسان را اشرف انواع آفریده.»

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ذکر نشده؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها جدول دار؛ در آخر

نسخه قطعهای به نظم و نثر از منشی احمد علی متخلص به رسا در ماده تاریخ طبع کتاب آمده

است؛ محل چاپ: هند، لکهنو؛ مطبعه: علوی؛ تاریخ: ۱۲۸۱ ق. تعداد صفحه‌ها: ۳۸؛ اندازه:

۱۶×۲۵؛ تعداد سطور: ۲۳. (نسخه ش: ۱۰۶۰).

۱۳۸. مجمع تقریظات (الجزء الثانی)

از: سید ابوالفضل ابن حجة الاسلام ابوالقاسم رضوی قمی

موضوع: تفسیر؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: تقریظاتی است که ادبا و دانشمندان پس از مطالعه تفسیر *لوامع التنزیل سواطع*

التاویل در وصف این اثر و مؤلف آن (سید ابوالقاسم رضوی قمی) نگاشته‌اند. این تقریظات از

سوی فرزند مؤلف جمع آوری، و در دو جزء منتشر شده، که نسخه حاضر جزء ثانی آن است. در

این جزء (جزء دوم) تقریظ این افراد آمده، که اغلب در سال ۱۳۲۰ ق نوشته شده است:

۱. سید صالح متخلص به عرشی از نواحی بنگاله؛

۲. شیخ یحیی امام جمعه شیراز فرزند شیخ ابوتراب بن محمد بن مفید بن عبد النبی شیرازی؛

۳. شیخ محمد تقی اصفهانی از اصفهان معروف به آقا نجفی؛

۴. شیخ نورالله اصفهانی؛
۵. ابوالهدی بن ابوالعالی کلباسی از اصفهان؛
۶. سید ریحان بن جعفر موسوی بروجردی طهرانی؛
۷. محمد بن علی بن محمد العاملی الطبری؛
۸. شیخ عبدالمجید شریف مجتهد عاملی؛
۹. حاج فخرالاسلام محمد صادق از طهران؛
۱۰. ملا علی اکبر سیستانی امام جمعه از سیستان با تایید آن از سوی امام جمعه قائن؛
۱۱. ملا عبد الله امام جمعه تربت حیدریه؛
۱۲. ملا میرزا محمد حسن یزدی نجفی؛
۱۳. سید محمد کاظم یزدی از نجف اشرف؛
۱۴. حاج نواب فتح علیخان؛
۱۵. تقریظ ثانی فاضل هندی سید محمد تقی النقی.

آغاز: «بسم الله الحمد لله الذي جعل القرآن اصل الاصول و منبع المعقول و مجمع المنزول».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ذکر نشده. تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ توضیحات: ذکر نشده؛

محل چاپ: هند، امرتسر؛ مطبعه: دبیر؛ تاریخ: ۱۳۲۰ق؛ تعداد صفحه‌ها: ۴+۵۰؛ اندازه: ۱۶×۲۵؛ تعداد سطور: ۱۹. (نسخه ش: ۱۰۶۱).

۱۳۹. نزهة اهل الحرمین فی عمارة المشهدين

از سید حسن صدر کاظمی (۱۳۵۴ق)

موضوع: تاریخ اهل بیت علیهم السلام؛ زبان: عربی

کتابشناسی: رساله مهمی است که مؤلف در آن، تاریخ بنای حرم حضرت سید الشهداء علیه السلام در کربلا و حرم حضرت علی علیه السلام در نجف اشرف را بیان نموده، و در پایان، مقابر مدفون در کاظمین و دیگر اماکن مقدسه را به اختصار ذکر کرده است.

مؤلف در خاتمه از معمار سابق کاظمین علیه السلام یاد کرده و می نویسد:

وقبر الشیخ المفید و جعفر بن قولویه فی بلد الکاظمین فی الایوان الاول من الرواق
الذی یلی رجل الامام الجواد علیه السلام و فی الایوان المقابل لایوان قبر المفید قبر العبد الصالح
المیرزازین العابدین السلماسی تلمیذ السید بحر العلوم و معه قبر ابنیه الفاضلین المیرزا

باقر و المیرزا اسماعیل رحمة الله عليهم و قبر جدّهم المیرزا محمد السلماسی ابی المیرزا زین العابدین فی الایوان الخارج من قبر ابراهیم بن الامام موسی بن جعفر علیه السلام. این کتاب در ایران چند بار به چاپ رسیده است. آغاز: «بسمله. الحمد الذی هدانا لنوره فی بیوت اذن الله ان ترفع و یذکر فیها اسمه». نوع خط: نسخ؛ کاتب: علی نقی نقوی؛ تاریخ کتابت: ۶ رجب ۱۳۴۷ق؛ به اهتمام: اداره رضوان؛ توضیحات: شرح حال مصنف به قلم سید علی نقوی در آغاز کتاب در ۱۲ص آمده است؛ محل چاپ: هند، لکهنو؛ مطبعه: سرفراز؛ تاریخ: ذی الحجة ۱۳۵۴ق. تعداد صفحه‌ها: ۴۴؛ اندازه: ۱۶×۲۴؛ تعداد سطور: ۲۴. (نسخه ش: ۱۰۶۵).

۱۴۰. خزینة الدرر یا کلیات ذکا

از محمد ابراهیم بن محمد رضا افغانی متخلص به ذکا (قرن ۱۳ق)
موضوع: ادبیات فارسی، دیوانها، مدایح و مرثی اهل بیت علیهم السلام؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: کلیات مفصل شاعر است با تخلص «ذکا»، در مدایح و مرثی اهل بیت علیهم السلام، شامل: حمد، نعت، قصائد و غزلیات و فال نامه. مصنف در آغاز شرح حال خود را به تفصیل در هشت صفحه ذکر نموده و در آن متذکر شده که این دیوان را در سال ۱۳۳۹ق شروع نموده است. بخش‌های این دیوان به ترتیب ذیل می باشد:
- زندگی نامه خودنوشت مؤلف (۱۰ص)؛
- فهرست مطالب کتاب (ص ۱-۱۸)؛
- احکام غالب و مغلوب (ص ۱۸-۲۰)؛
- قصائد (ص ۱-۷۶۱) شامل ۲۳۹ قصیده به ترتیب حروف قوافی.
- تسمین و ترجیع بندها و ترکیب بندها و بحر طویل در توحید باری تعالی و مدح ائمه علیهم السلام (ص ۷۶۱-۸۵۴)؛
- ملهمه از کلمات دانیال پیامبر علیه السلام (ص ۸۵۴-۹۱۴)؛
- فالنامه شیخ بهایی (ص ۹۱۴-۹۴۰)؛
- غزلیات به ترتیب حروف قوافی (ص ۹۵۷-۹۸۶)، شامل ۷۵ غزل که در نسخه حاضر از غزل ۲۶ تا آخر موجود است.
- رباعیات (ص ۹۸۶-۹۸۸) که در نسخه حاضر سه صفحه اول آن موجود است.
نسخه حاضر از ص ۹۴۰ تا ۹۵۷ و از ص ۹۸۸ به بعد، افتادگی دارد.

آغاز زندگی نامه خود نوشت مؤلف: بسمله. سوانح شاعر به قلم خودش. اسم محمد ابراهیم ولد مرحوم محمد رضا ولد احمد علیخان قوم ترکمن پارسا ملت اسلام مذهب اثنا عشر تولد در ۱۲۹۰ هجری در محل جبل السراج پروان در عصر سلطنت اعلیحضرت سراج الملت امیر حبیب الله خان پسر ضیاء الملت امیر عبد الرحمن.

آغاز کلیات: بسمله. در حمد و ثنای حضرت حق جل و علا: (شعر)

زهی به درك وی ادراك معرفت کوتا خرد به کنه وی افتاده ذره در پیدا

نبرده درك افاهم بمدركش افهام نجسته راه معارف به مقطّعش مبدا

مؤلف در اثنای این کلیات سه اثر از آثار دیگران را نیز درج نموده که عبارتند از:

ضمائم:

۱. احکام غالب و مغلوب (ص ۱۸-۲۰)

از: ناشناخته

موضوع: پیشگویی؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: رساله کوتاهی است در پیشگویی اینکه از دو حریف که با هم جنگ و نزاع

دارند کدامیک پیروز می شود.

آغاز: «در احکام غالب و مغلوب، مسابقه بین دو نفر و جنگ بین دو حریف، اگر خواهی

بدانی کدام غالب و کدام مغلوب است، اسم هر یک از خصمان و حریفان را جدا جدا به

حساب جمل در آورده، نه نه طرح کند، آنچه ماند در احکام ذیل نظر کند، چنانکه به شعر

سروده: (شعر)

در فرد و زوج نصرت اعداد کمتر است و مختلف شوند ظفر زان اکثر است

مطلوب غالب است اگر زوج مستوی است و فرد مستوی است چو طالب مظفر است

بعد از آن دو صفحه جدول رسم نموده است.

۲. ملهمه از کلمات دانیال پیامبر علیه السلام (ص ۸۵۴-۹۱۴)

از: ناشناخته

موضوع: احکام نجوم، پیشگویی؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: کتاب مفصلی است در احکام نجوم و پیشگویی به فارسی در دوازده باب و

هر باب شامل ۲۵ فصل، گویا همان ملحمه حبیبس تفلیسی است.

آغاز: «کتاب ملهمه از کلمات حضرت دانیال پیغمبر و مشتمل بر دوازده باب هر بابی بیست و پنج فصل است... باب اول در ماه اول بهار برج حمل بدانکه برج حمل سی و یک روز است».

۳. فالنامه شیخ بهایی (ص ۹۱۴-۹۴۰)

از: شیخ بهایی بهاء الدین محمد بن حسین عاملی (م ۱۰۳۰ق)

موضوع: فالنامه، پیشگویی؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: فالنامه‌ای است که به صورت جداولی تنظیم شده و به شیخ بهایی نسبت داده شده است. در مقدمه نام شاه عباس صفوی ذکر شده است.

آغاز: «الحمد لولیه و الصلوة علی نبیه و علی آله و لعنة الله علی اعدائه الی قیام یوم الدین اما بعد جدول هایی که ذکر می شود فالنامه ایست برای استفاده و استرشاد معتقدین تحریر می شود یکی از آثار شیخ بهاء الدین محمد عاملی معروف و مشهور به شیخ بهائی قدس سره است که در سال ۱۰۰۲ق قری به خواهش شاه محبوب شاه عباس ترتیب داده:

دیبچه به نام شاه عباس: (شعر)

عباس شهنشاه همایون اختر	جم جاه سکندر فروانجم لشکر
سرد فتر خود کنیم نامش زیرا	نامش نشود گم از جهان تا محشر»

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ذکر نشده؛ به اهتمام: مؤلف؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها جدول دار دو ستونی؛ محل چاپ: افغانستان، ذکر نشده؛ مطبعه: ذکر نشده؛ تاریخ: ذکر نشده. تعداد صفحه‌ها: ۲۰+۹۸۸ (از ص ۹۸۸ به بعد از نسخه حاضر افتاده است)؛ اندازه: ۲۴×۱۷؛ تعداد سطور: ۱۷. (نسخه ش: ۱۰۶۶).

۱۴۱. سلوک الملوك (دستور حکومت اسلامی)

از: فضل الله بن روزبهان اصفهانی خجندی (زنده به سال ۹۲۰ق)

موضوع: حکمت عملی؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: کتاب معروفی است در آداب سلطنت و حکومت که مؤلف آن را به حکم امیر بخارا ابو الغازی عبید الله بهادر خان اوزبک شیبانی در سال ۹۲۰ق تألیف نموده است. مؤلف کتابش را در یک مقدمه و پانزده باب و هر باب در چند فصل، و یک خاتمه، قرار داده، با این عنوان‌ها:

مقدمه: در معنی امام و سلطان و امیر و وزیر نزد اهل شرع، در ۴ فصل؛

باب اول: در بیان کیفیت حفظ شریعت و معنی اجتهاد و تعیین شیخ الاسلام و نصب

مفتیان و شرائط ایشان، در ۷ فصل؛

باب دوم: در بیان نصب قضاة در امصار و شروط و آداب قضاة و اعمال ایشان من حیث القضا، در ۷ فصل؛

باب سوم: در بیان نصب کردن سلطان محتسب را و معنی احتساب، در ۷ فصل؛

باب چهارم: در بیان نصب کردن سلطان داروغگان را و تعیین عسسان و نصب والیان مظالم و تعیین حافظان ثغور، در ۴ فصل؛

باب پنجم: در بیان صدقات و اصناف آن و کیفیت فرا گرفتن آن و قسمت کردن آن به مستحقان و نصب عاشرو بیان سیرت حضرت پیامبر ﷺ در فرا گرفتن زکوة، در ۵ فصل؛

باب ششم: در عشر و خراج و بیان اراضی عشری و خراجی و کیفیت فرا گرفتن عشر و خراج و صرف آن به مستحقان و نصب عمال خراج و ذکر بیوت اموال اربعه، در ۷ فصل؛

باب هفتم: در بیان لقطات و ترکات کسی که او را وارث نباشد و احکام کفارات چون به دست سلطان افتد و احکام اموال ضایعه و اموال مختلفه از سلاطین و در بیان ضرایب و نوایب و مجمل اموال متصرفه سلاطین، در ۷ فصل؛

باب هشتم: در بیان احکام حدود تعزیرات و کیفیت اجراء آن و ذکر انقسام آن علی التفصیل، در ۷ فصل؛

باب نهم: در بیان اقامه سلطان شعایر اسلام از حج و جمعات و اعیاد و بیان انکاح و حفظ ایامی و صغایر که ایشان را اولیا نباشد، در ۴ فصل،

باب دهم: در قتل بغات و ضمان و لات، در ۳ فصل،

باب یازدهم: در جهاد و کیفیت قتال با اهل حرب و فرستادن سرایا و احکام ایشان، در ۴ فصل؛

باب دوازدهم: در غنایم و قسمت آن و تنفیل و اخراج خمس و مستحقان آن و احکام استیلاء کفار، در ۵ فصل؛

باب سیزدهم: در احکام مرتدان و اسلام ایشان و حکم اموال و ازواج آن جماعت، در ۴ فصل؛

باب چهاردهم: در احکام ذمیان و کیفیت عقد ذمه و احکام جزیه و مقدار آن و کیفیت اخذ آن، در ۶ فصل؛

باب پانزدهم: در موادعه با کفار و کیفیت آن و بیان مدت و احکام مستأمن و کیفیت امان، در ۳ فصل؛

خاتمه: در بیان تاریخ ختم کتاب.

مؤلف این کتاب را در شب جمعه آخر ربیع الاول سال ۹۲۰ ق در بخارا به پایان رسانده، و این بیت را ماده تاریخ آن گفته است: (شعر)

چون ز تقریر من مکمل شد کان تاریخ ذاک "تقریری"

در این چاپ این کتاب، از روی نسخه مصنف و دیگر نسخ معتبره قدیمه با مقدمه و تصحیح محمد نظام الدین پی، اچ، دی (کمبریج) رئیس سابق ادبیات ایران در دانشگاه حیدرآباد دکن و محمد غوث ام پی، اچ، دی (عثمانیه) محافظ سابق مخطوطات جامعه عثمانیه، به اعانت وزارت فرهنگ دولت هند و به تشویق مجل مخطوطات فارسیه در حیدرآباد دکن در سال ۱۳۸۶ ق، تصحیح شده، و شامل این بخشهاست:

- فهرست مندرجات کتاب (۳۱ ص)؛

- متن کتاب (۵۳۹ ص)؛

- فهرس اعلام و کتابها (۱۹ ص)؛

- نمونه تصاویر از نسخ خطی مورد استفاده در تصحیح (۴ ص)؛

- رموز نسخ مورد استفاده (۱ ص)؛

- مقدمه کتاب به زبان انگلیسی (۳۲ ص).

آغاز: «بسمله. و به نستین، رب یسرو تم باخیر، دیباچه. فتح الباب هر کتاب به حمد آن ملک وهاب سزاست که سلوک ملوک عادل».

نوع چاپ: سربی؛ با عنایت وزارت فرهنگ دولت هند و به تشویق مجلس مخطوطات فارسیه در حیدرآباد دکن؛ محل چاپ: هند، حیدرآباد؛ مطبعه: جی ام پرنسینگ پریس حیدرآباد؛ تاریخ: ۱۳۸۶ ق برابر با ۱۹۶۶ م. تعداد صفحه‌ها: ۳۲+۴۰+۴۰+۵۴۰+۲۰+۳۲؛ اندازه: ۲۴×۱۷؛ تعداد سطور: ۲۰. (نسخه ش: ۱۰۶۷).

۱۴۲. گلزار صدیقی (دیوان ترکی، دیوان غلامی)

از: غلام احمد متخلص به ترکی و غلامی

موضوع: ادبیات فارسی، دیوانها؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: کلیات اشعار شاعر است. او در اشعارش «ترکی» و «غلامی» تخلص می‌کند و

کلیاتش شامل این بخش هاست:

- غزلیات به ترتیب حروف قوافی (ص ۲-۱۰۸)؛

- قصائد در مدایح از جمله مدح نواب، نعت سرور کائنات، منقبت امیر المؤمنین علی علیه السلام، مدح سلطان معین الدین چشتی اجمیری، منقبت حضرت حسین علیه السلام بطرز سلام، مدح پیر بغدادی، مدح نواب شیخ حسین میان صاحب والی منگول، تهنیت عید، وصف شهر منگول، رخصت بسبب فوت پدرش، در فخر خود و نکوهش سخن جلال شاعر (ص ۱۰۹-۱۵۹)؛

- قطعات و رباعیات و معماها (ص ۱۶۰-۱۶۵)؛

- قطعه تاریخ دیوان از نواب صاحب شیخ غلام محبوب سبحانی لاهوری متخلص به محبوب، در سه بیت (ص ۱۶۵).

این کتاب به حسب حکم هرهائیس نواب شیخ حسین میان صاحب بهادر، والی مانگول بندر کاتیها و به سعی منشی محمد اصغر علی خان صاحب میر منشی ریاست، منتشر گشته است. آغاز: «بسمله. غزلیات: (شعر)

جادر خراب منزل دنیا کنی چرا همچون حباب خانه به دریا کنی چرا»

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ذکر نشده؛ به اهتمام: محمد قادر علی خان؛ توضیحات: صفحه اول دارای سرلوح و کتیبه؛ تمامی صفحه‌ها جدول دارد و ستونی؛ قطعه‌هایی در تاریخ طبع کتاب در آخر صفحه از محبوب لاهوری؛ محل چاپ: هند، آگره؛ مطبعه: مفید عام؛ تاریخ: ۱۳۰۵ق؛ تعداد صفحه‌ها: ۱۶۵؛ اندازه: ۲۴×۱۶؛ تعداد سطور: ۱۷. (نسخه ش: ۱۰۶۸).

۱۴۳. نجم الهدی

از: سید محمد واله موسوی

موضوع: ادبیات فارسی، عرفان و اخلاق، منظومه‌ها؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: منظومه مفصلی است در بیان فرق میان شریعت و طریقت و حقیقت و معرفت، که مؤلف آن را در چهار کوکب و هر کوکب در چند لمعه، تنظیم نموده است. او در هر لمعه آیاتی از قرآن کریم و احادیثی از حضرت پیامبر صلی الله علیه و آله و امام علی علیه السلام و امام صادق علیه السلام به عربی می‌آورد و به نظم فارسی به شرح و توضیح آن می‌پردازد. او سرودن این منظومه را در ۱۱۴۹ق، به پایان رسانده، و عنوان کوکبها چنین است:

کوکب اول: در بیان آداب شریعت، مشتمل یازده لمعه؛

کوکب دوم: در بیان لوازم طریقت، مشتمل برده لمعه؛

کوکب سوم: در بیان قواعد حقیقت، مشتمل بر هشت لمعه؛
کوکب چهارم: در بیان مدارج معرفت، مشتمل بر یازده لمعه؛
خاتمه: در فخریه و تاریخ اختتام کتاب.
آغاز: «بسمله. (شعر)

زینت آغاز این فرخ کتاب   گشت از حمد کریم مستطاب
آنکه شمع محفل دل نام اوست   هستی این مشمت خاک از جام اوست

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ملا علی اکبر بن ملا علی البصراوی. تاریخ کتابت: ۱۲۷۱ق؛
حسب فرمایش: میر محمد کاظم صاحب حسینی اصفهانی مشهور به جواهری و به اهتمام سید
عبد الرسول صاحب تاجر اصفهانی؛ توضیحات: فهرست مندرجات کتاب در آغاز آن در پنج
صفحه؛ صفحه نخست دارای سرلوح و کتیبه؛ تمامی صفحه‌ها جدول دارد و ستونی و
صفحه‌های زوج دارای رکابه؛ خاتمه الطبع در ص ۲۸۵ به عربی؛ محل چاپ: هند، کلکته؛
مطبعه: ذکر نشده؛ تاریخ: ۱۲۷۱ق. تعداد صفحه‌ها: ۲۸۶؛ اندازه: ۱۶×۲۵؛ تعداد سطور: ۱۵.
(نسخه ش: ۱۰۶۹).

۱۴۴. شرح فارسی مختصر وقایه (جلد اول و دوم)

از: نورالدین عبدالرحمن جامی (م ۸۹۸ق)

موضوع: فقه حنفی؛ زبان: عربی و فارسی

کتابشناسی: ترجمه و شرح مختصر فارسی است از کتاب مختصر الوقایه تالیف صدر الشریعه
ثانی عبید الله بن مسعود تاج الشریعه (م ۷۵۰) که آنها خلاصه کتاب وقایه الروایة فی مسایل
الهدایه تالیف برهان الشریعه به صدر الشریعه اول عبید الله محبوبی حنفی (م ۶۷۳ق) است.
این شرح و ترجمه در این چاپ به عبد الرحمن جامی نسبت داده شده است.
نسخه حاضر جلد اول و دوم کتاب را شامل است.

جلد اول: از کتاب طهارت (۱۷۵ ص)؛

آغاز: «بسمله. الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سیدنا محمد... اما بعد چونکه
در حدیث صحیح وارد شده».

جلد دوم: از کتاب نکاح (ص ۹۵)؛

آغاز: «بسمله. النکاح. بدانکه نکاح در اصل لغت به معنی وطی است و در شرع زن

خواستن رانکاح میگویند».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ذکر نشده؛ به اهتمام: مولوی محمد احسان فرنگی محل؛ توضیحات: ص اول دارای سرلوح؛ تمامی صفحه‌ها دارای جدول؛ محل چاپ: هند، کانپور؛ مطبعه: نول کشور؛ تاریخ: ذکر نشده. تعداد صفحه‌ها: ۱۷۴+۹۵؛ اندازه: ۱۶×۲۵؛ تعداد سطور: ۲۰. (نسخه ش: ۱۰۷۰).

۱۴۵. مجموعه

دو کتاب است از دو مطبعه، که با هم تجلید شده، با این مشخصات:

۱. دیوان واصف مدراسی

از: مولوی محمد مهدی واصف مدراسی

موضوع: ادبیات فارسی، دیوانها؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: دیوان غزلیات شاعر است با تخلص «واصف»، که به ترتیب حروف قوافی

تنظیم شده است.

آغاز: «بسمله.

نمودم قبله بینائی آن حسن خدائی را خیر دارم ز لطف صورتش ارباب معنی را

... شده واصف زبس ممتاز اندر موشکافی‌ها زبیت ابرویش برخواند دیوان هلالی را»

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: سید ابراهیم محمود رقم. تاریخ کتابت: ۱۲۷۸ق؛ به اهتمام:

سید عبد اللطیف صاحب؛ توضیحات: دو صفحه غلط‌نامه در آغاز نسخه آمده است؛ تمامی

صفحه‌ها جدول دار و ستونی؛ قطعه‌هایی در تاریخ طبع کتاب درص آخر در چهاربیت به

فارسی از سید عبد اللطیف صاحب متخلص به الطف؛ بعد از چاپ کتاب در صفحه آخر،

چهارماده تاریخ طبع یکی در دو بیت و بقیه هر کدام در یک مصرع، به فارسی، از مولوی

شمس الدین فیض، تحریر شده است؛ محل چاپ: هند، ذکر نشده؛ مطبعه: مظهر العجائب؛

تاریخ: ۱۲۷۸ق. تعداد صفحه‌ها: ۱۲۰؛ اندازه: ۱۸×۲۷؛ تعداد سطور: ۱۹

۲. انشای منیریانگارستان

از: ابو البرکات منیر لاهوری (م ۱۰۵۴ق)

موضوع: ادبیات فارسی، منشآت؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: پنجاه و پنج نامه‌ای که مؤلف از زبان سیف خان صوبه دار بنگال به بعضی از

خوانین نوشته، در رساله جمع شده است.

آغاز: «بسمله. بعد از حمد ایزد جل و علا و پس از درود سید المرسلین محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم و علی آله و اصحابه اجمعین».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ذکر نشده؛ به اهتمام: محمد عبد الرحمن ب حاجی محمد روشن خان تربیت یافته و دست گرفته برادر مغفور مصطفی خان مبرور؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها جدول دار؛ توضیح عبارت و لغت‌ها در حاشیه با شماره‌های شاخص؛ محل چاپ: هند، کانپور؛ مطبعه: نظامی؛ تاریخ: ۲۷ صفر ۱۲۷۳ ق. تعداد صفحه‌ها: ۴۰؛ اندازه: ۱۸×۲۷،۵۰؛ تعداد سطور: ۲۳. (نسخه ش: ۱۰۷۳).

۱۴۶. استقصاء الافحام و استیفاء الانتقام فی نقض منتهی الکلام

از: میر حامد حسین نیشابوری هندی (م ۱۳۰۶ ق)

موضوع: اعتقادات؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: ردیه مفصلی است که مؤلف بر کتاب منتهی الکلام تالیف حیدر علی فیض آبادی بن محمد حسن بن محمد ذاکر بن عبد القادر دهلوی (م ۱۲۹۹ ق) نگاشته است. فیض آبادی منتهی الکلام را در سال ۱۲۵۲ ق به نام حسام الدوله فقیر محمد خان تهور جنگ نگاشته است.

میر حامد حسین در کتاب حاضر عبارت‌های منتهی الکلام را با عنوان‌های «قال الفاضل المتوحد النبیل هداه الله تعالی الی سواء السبیل» نقل نموده و به پاسخ آن‌ها پرداخته است.

این کتاب در دو منہج برگزار شده که هر منہج در چند مجلد چاپ شده و نسخه حاضر مجلد ثانی از منہج دوم آن است و از آغاز قبل از ص ۹ و از انجام بعد از ص ۶۵۶ افتادگی دارد.

آغاز کتاب: الحمد لله الذی سددنا لاصابة حصل السبق فی استقصاء افحام المعاندین الحائدین عن الدین.

آغاز منہج ثانی: قال الفاضل المتوحد النبیل هداه الله تعالی الی سواء السبیل هرگاه حال کتاب سلیم و اعتقاد اکابر قوم در حق آن ذهن نشین شد اکنون در باره کتاب دوم یعنی تفسیر

اهل بیت که استاد کلینی جامع آن است آنچه علمای امامیه ذکر فرموده اند.

آغاز نسخه (ص ۹): میزان الاعتدال و مانند آن از کتب رجال حاضر و باهر است که نزد حضرات سنیہ آن اسوه اهل ضلال در جعل و تلبس یعنی وضع.

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ توضیحات: توضیح برخی عبارتها با شماره شاخص در حاشیه بعضی از صفحه‌ها آمده است؛ محل چاپ و مطبعه و تاریخ طبع: ذکر نشده؛ تعداد صفحه‌ها: (۶۵۶-۹)؛ اندازه: ۱۸×۲۷،۵۰؛ تعداد سطور: ۲۳. (نسخه ش: ۱۰۷۴).

۱۴۷. سکندرنامه بحری و بری

در این چاپ، سکندرنامه بحری و بعد از آن سکندرنامه بری و فرهنگ سکندرنامه، با هم منتشر شده، که کتاب اول در چاپ جدید به اول این نسخه ملحق شده، بدین ترتیب:

۱. سکندرنامه بحری

از: نظامی گنجوی

موضوع: ادبیات فارسی، منظومه‌ها؛ زبان: فارسی

کتابشناسی:

آغاز: «بسمله. (شعر)

خرد هر کجا گنجی آرد پدید بنام خدا سازد آن را کلید

خدای خرد بخش و بخرد نواز همانا خردمند را چاره ساز»

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: وزیر خان. تاریخ کتابت: اکتبر ۱۸۸۲م؛ به اهتمام: منشی بشیشردیال؛ توضیحات: صفحه آغاز دارای سرلوح؛ تمامی صفحه‌ها جدول دار و چهارستونی؛ خاتمه الطبع در ص ۷۸، به فارسی؛ محل چاپ: هند، لکهنو؛ مطبعه: نول کشور؛ تاریخ: اکتبر ۱۸۸۲م؛ تعداد صفحه‌ها: ۷۸؛ اندازه: ۱۸×۲۷؛ تعداد سطور: ۲۵

۲. سکندرنامه

از: نظامی گنجوی

موضوع: ادبیات فارسی، منظومه‌ها؛ زبان: فارسی منظوم

کتابشناسی: همان کتاب ش ۱۶۲، ولی نسخه حاضر چاپ دیگری است.

۳. فرهنگ سکندرنامه

از: سید ابن حسن بن قاسم چشتی

موضوع: فرهنگ فارسی به فارسی؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: همان کتاب ش ۵۷۹/۲، ولی نسخه حاضر چاپ دیگری است.

آغاز: «بسمله. نفائس کلام و تاج مرام ستایش سخن آفرینی که زبان را به نطق لغات متنوعه بناوخت و نعت خلاصه موجودات».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ذکر نشده؛ توضیحات: رساله اول با حواشی توضیحی با شماره‌های شاخص؛ رساله دوم تمامی صفحه‌ها جدول دار سه ستونی؛ محل چاپ: هند، لکهنو؛ مطبعه: نول کشور؛ تاریخ: محرم ۱۲۹۶ ق برابر با جون ۱۸۷۹ م. تعداد صفحه‌ها: ۵۰+۶۴۷؛ اندازه: ۲۷×۱۸؛ تعداد سطور: ۲۳. (نسخه ش: ۱۰۷۶).

۱۴۸. مُسَلَّمُ الثَّبوت

از: محب الله بن عبدالشکور

موضوع: اصول فقه؛ زبان: عربی

کتابشناسی: کتاب معروفی است در اصول فقه که مؤلف آن را در یک مقدمه و چند باب نوشته و در سال ۱۱۰۹ ق به پایان رسانده است.

آغاز: «بسمله. الحمد لله الذی انزل الآيات و ارسل البينات فطلع الدین و طبع الیقین ربنا لك الحقیقة حقاً».

نوع خط: نسخ؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ به اهتمام: منشی محمد کفایت الله؛ توضیحات: به تصحیح محمد مشهور به عبداللطیف بن مولوی محمد عبدالمجید و به یاری در تصحیح از مولوی محمد عبدالحکیم؛ در صفحه اول چنین آمده: «امر بطبعه حاج الحرمین مولانا تالط حسین تحت ادارة المولوی محمد عبد المجید»؛ درص ۲۹۳ خاتمه الطبع به عربی آمده و بعد از آن سه قطعه نظم به فارسی آمده، بدین ترتیب:

- قطعه مولوی محمد شاهجهان صاحب خویش جناب شمس العلماء سید محمد نذیر حسین صاحب محدث دهلوی، در دو بیت؛

- قطعه مولوی محمد عبداللطیف صاحب فرزند محمد عبد المجید صاحب مطبعه انصاری دهلی، در بیست بیت؛

- قطعه منشی کفایت الله صاحب متخلص برق منصرم مطبع انصاری، در چهار بیت.

- فهرست مطالب کتاب درص ۲۹۵-۳۰۰؛ محل چاپ: هند، دهلی؛ مطبعه: انصاری؛

تاریخ: صفر ۱۳۱۷ ق / ۱۸۹۹ م؛ تعداد صفحه‌ها: ۳۰۰؛ اندازه: ۲۷×۱۸؛ تعداد سطور: ۲۱.
(نسخه ش: ۱۰۷۸).

۱۴۹. مجموعه

در این مجموعه چهار رساله فقهی به عربی درباره نماز جمعه و احکام آن، در متن و حاشیه به چاپ رسیده، با این مشخصات:

۱. صلح الجماعتین بجواز تعدد الجمعین (متن ص ۲-۶۸)

از: شیخ احمد خطیب ابن شیخ عبد اللطیف خطیب ابن الشیخ عبد الله منکاباوی جاوی
موضوع: فقه شافعی؛ زبان: عربی
کتابشناسی: رساله نسبتاً مفصلاً است در اثبات جواز برگزاری دو نماز جمعه در یک شهر.
مؤلف از اهل جاو بوده و در مقام شافعی در مسجد الحرام امامت می‌کرده و مقام مدرسی را بر
عهده داشته است.

او این رساله را در پاسخ عده‌ای از مسلمانان اهل جاو نگاشته است.

آغاز: «بسمله. حمد المن جعل الجمعة من اسباب الالفه. ازبشهود جماعتها يتعرف كل الف
الفه. فيتجدد لهم من المحبة في عالم الاشباح».

۲. احکام نماز جمعه (حاشیه ص ۲-۱۴)

از: سید ابی بکر بن سید محمد شطا (قرن ۱۴ ق)

موضوع: فقه؛ زبان: عربی

کتابشناسی: رساله‌ای درباره شروط نماز جمعه و جواز تعدد آن در صورت نیاز، در هر شهری.
تالیف این رساله در شوال سال ۱۳۰۵ ق صورت گرفته است.

آغاز: «بسمله. الحمد لله رب العالمین... اعلم رحمك الله تعالى أن إقامة الجمعة فرض عين
على كل مسلم مكلف».

۳. رساله فی صحة الجمعة باربعة (حاشیه ص ۱۵-۲۶)

از: سید ابی بکر بن سید محمد شطا (قرن ۱۴ ق)

موضوع: فقه شافعی؛ زبان: عربی

کتابشناسی: رساله کوتاهی است در جواز عمل به قول قدیم امام شافعی، در مورد اینکه
نماز جمعه با چهار نفر منعقد می‌شود.

آغاز: «حمد لمن نشر لعلماء هذه الامة المحمدية الوية الكرامة».

۴. نور اللمعة في خصائص الجمعة (حاشیه ص ۲۶-۶۷)

از: جلال الدین عبدالرحمن سیوطی

موضوع: فقه؛ زبان: عربی

کتابشناسی: رساله معروفی است درباره احکام نماز جمعه و شرایط آن.

آغاز: «بسمله. الحمد لله الذي خص هذه الامة المحمدية بما ادرهاها من الفضائل السنية».

نوع چاپ: سربی؛ به اهتمام: شیخ محمد صالح بن فیض الله الکردی الملکی؛ بانی طبع

محمد ماجدی کردی نجل شیخ محمد صالح بن فیض الله الکردی مکی؛ توضیحات: تمامی

صفحه ها جدول دار؛ در صفحه عنوان کتاب هفت بیت به عربی که بعضی از فضلاء در وصف

کتاب و مؤلف آن گفته اند چاپ شده است؛ در آخر کتاب تقریظ برخی از علماء شافعی بر کتاب

و چاپ آن، به عربی و به تثر و نظم (۱۱ بیت)، آمده است؛ محل چاپ: عربستان، مکه؛ مطبعه:

المطبعة المیریة؛ تاریخ: ۱۳۱۲ هجری؛ تعداد صفحه ها: ۶۸؛ اندازه: ۲۸×۱۹؛ تعداد سطور: ۳۳.

(نسخه ش: ۱۰۷۹).

۱۵۰. قل احمد (حاشیه حاشیه عبد الحکیم سیالکوتی بر شرح شمسیه)

از: مولوی قل احمد بن شیخ ابی الحسن الشهدید سیالکوتی

موضوع: حکمت نظری، منطق؛ زبان: عربی

کتابشناسی: شمسیه رساله معروفی است در منطق که بر آن شروح متعددی نوشته شده

است. از جمله شروح آن شرحی است که قطب الدین رازی نوشته موسوم به تحریر القواعد

المنطقیه فی شرح الشمسیه و معروف به شرح قطبی، که بارها به چاپ رسیده و سالیان درازی

کتاب درسی در منطق بوده است. مولوی عبد الحکیم سیالکوتی بر شرح قطبی و حاشیه سید

شریف جرجانی بر آن، حواشی نوشته که حاشیه معروفی است. کتاب حاضر حاشیه ای که

مولوی قل احمد بر حاشیه عبد الحکیم نوشته و به نام خودش به نام حاشیه قل احمد معروف

شده است.

آغاز: «بسمله. ازین حلی تناط بنیاط اللسان و اجمل لؤلؤ یولج فی اذان الاذهان حمد فرد

لاجنس له و لا نوع لا اصل له و لا فرع و شکر صمد فتق الرتق و علم المنطق الم انحرف و بدء

الخلق و کیف لا نحمد و کیف نحمد من لا یکن ادراکه».

نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: یوسف؛ تاریخ کتابت: ۱۳۱۲؛ به اهتمام: ملا عبد الملک حاجی و ملا عبد الرؤف حاجی بن عبد النبی؛ توضیحات: تمامی صفحه‌ها جدول دار؛ در آخر کتاب تقریظی به نظم در ۱۲ بیت در تاریخ طبع کتاب و مدح مؤلف از شاعری با تخلص میرآمده است؛ محل چاپ: ازبکستان، تاشکند؛ مطبعه: تاریخ: ۱۳۲۱ ق. تعداد صفحه‌ها: ۶۴۰؛ اندازه: ۲۷×۱۷؛ تعداد سطور: ۲۵. (نسخه ش: ۱۰۸۰).

